

Høy puls!

4

Kompetansemål:

- * Å gjengi hovedtrekk ved romantikken og nasjonalromantikken
- * Å diskutere temaene kjærlighet og forelskelse
- * Å sammenligne temaet kjærlighet i tekster fra nåtid og fortid
- * Å lese ulike typer dikt og sakpreget tekst
- * Å skrive dikt
- * Å finne og bruke informasjon på Internett hensiktsmessig

Erlend Loe: Naiv. Super (utdrag)

Kjærester

HVORFOR HAR JEG INGEN KJÆRESTE?

Jeg kan ikke se noen god grunn.
Folk som er langt mindre sympatiske enn meg, har kjærester.
Idioter har kjærester.
Jeg burde absolutt hatt en kjæreste.

Det er mye urettferdighet og idioti i verden.

Det er nok en del av mitt problem.

Er det slik at idiotiske mennesker står bak all den tåpelige musikken og de idiotiske bøkene, bladene, filmene og alle de animerte matvarene i TV-reklamene?

Kan det være så enkelt?

Av og til tror jeg det.

Det er en veldig naturlig forklaringsmodell.

Ganske tiltalende.

Eller er det slik at disse menneskene egentlig ikke er dumme, at de mener det godt, men feiler gang på gang?

Det er også en mulighet.

Det er stor forskjell på å være dum og å bare være uheldig.

Sikkert er det i hvert fall at de har kjærester.

Alle som en.

Men ikke jeg. ■

Erlend Loe (f. 1969)

Kaare Espolin Johnson:
Forelsket (blandingsteknikk,
 27 x 32 cm), 1949

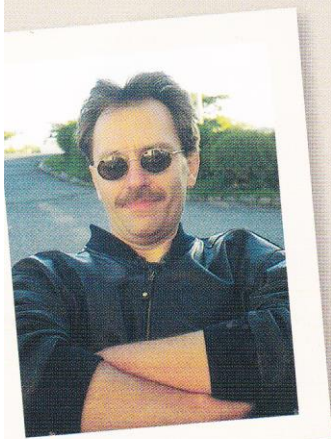

OPPGAVE 1

Bruk en søkemotor og søk på «Erlend Loe». Finn forfatterens hjemmeside. Hvilke andre tekster og bøker har han gitt ut?

Finn Øglænd:

Finn Øglænd (f. 1957)

Dei slappe jentene

Dei slappe jentene sit framfor TV-apparata
 og ventar seg i grunnen ikkje noko.
 Det er nok av ettermiddagar som skal slåast i hel.
 Når dei reiser seg frå sofaen og går ut av huset,
 har dei dette urolege blikket, som om dei ikkje
 veit kva dei er komne for.
 Dei står i store klynger utanfor kjøpesentra
 og ventar på at energien skal ta tak i dei.

Dei kule jentene

Dei kule jentene er altfor sikre på at dei har draget.
 At dei kjem til å imponere nokon.
 Når du berre går forbi dei heilt likeglad,
 blir dei ikkje så skuffa som du hadde trudd.

Silvia Papas: *Parkering forbudt* (akrylmaleri, 140 x 100 cm)

Dei går berre vidare, sikre
på at dei kjem til å ha draget på nokon.
Og brått står dei ein stad og er uimotståeleg for nokon,
akkurat som dei hadde trudd.

Dei vanlege jentene

Dei vanlege jentene skjemst av og til
over å vere vanlege.
Men gutane likar dei godt,
kan dei merke. Dei treng ikkje
overanstrenge seg.
Det er nok at dei er søte og alminnelege.
Så skjer det med dei også, det som skal skje.

Hanne Ørstavik: Fra J til A (utdrag)

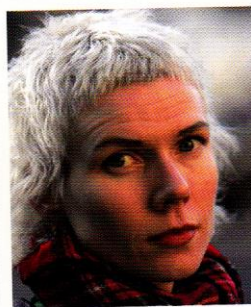
Til Aleksander.

SÅ FINNT AT DU SVARTE så raskt!

Du ser helt annerledes ut på dette bildet enn på klassebildet, her har du jo ikke noe hår på hodet. Stikker det veldig når det vokser ut? Når jeg kommer hjem fra skolen, så skal jeg ta med meg Tussi inn og gå rett ned på rommet for å lese utskriften av mailen din en gang til. Det er akkurat som om jeg snakker med deg hele tiden, på skolebussen og i timene og når jeg snakker med noen andre, så snakker jeg liksom egentlig med deg, som om du står der og hører på.

Tenk at det ikke er noe snø hos dere, men Tvedestrand er jo så langt sør. Du skriver at du spiller basketball og driver med terrengsykling. Her er det ikke noen idrettshall, men det er mange som går på ski i skiløypa. Jeg kan ta på meg skiene rett bak huset og gå inn i skogen, hvis jeg vil.

Det er akkurat som om jeg har kjent deg lenge, helt fra vi var barn eller noe sånt. Men jeg vet ikke helt hvordan det hadde vært, for jeg er ikke flink til å huske. Hva er det første du husker? Jeg husker at jeg ville begynne i barnehage, jeg sto utenfor et vindu i en

Hanne Ørstavik
(f. 1969)

barnehage og så inn på ting de hadde laget som lå i vinduskarmen, og det så så gøy ut å sitte på de små trestolene og lage ting på den blå voksduken, malte steiner og fyrstikkesker med skjell. Sånne ting husker jeg, men jeg husker ikke hvordan det var hjemme. Jeg tror det er helt vanlig hos oss. Begge foreldrene mine jobber, og når de kommer hjem med Espen, så spiser vi middag alle fire, og så gjør vi hver våre ting.

Hvordan er det hos dere? Jeg prøver å komme på noe jeg kan fortelle deg, jeg har så ordentlig lyst til å bli ordentlig kjent med deg, kanskje vi kunne treffes en gang? Jeg tenker meg at det er sommer og at du kommer på sykkel ut av skogen rett bak huset her hvor jeg bor.

Skriv snart.

Hilsen Julie.

Kjære Aleksander.

TAKK FOR MAILEN DIN. JEG tror ikke noe på det du sier om at når du barberer bort håret på hodet, så vokser det ut med en ny hårfarge. Trodde du jeg skulle gå på den? Jeg synes rødt hår er fint, jeg. Alt er bedre enn den kjedelige brunfargen min.

Jeg trodde aldri du skulle skrive til meg siden det tok så lang tid. Alle de andre i klassen har sittet i norsktime og maillet utenom meg, men så har du vært syk. Hvis du blir syk en gang til, må du ringe til en annen i klassen og få ham til å gi beskjed: Si til Julie at Aleksander er syk. Sånn at jeg slipper å vente. Det var så rart da jeg tenkte at du ikke ville skrive mer med meg. Jeg lurte på hvem du var og om jeg hadde tatt helt feil i det jeg hadde tenkt om deg. Og nå er jeg bare glad. Veldig glad. Når jeg kommer hjem, skal jeg

late som om Tussi er deg og så kysse henne på snuten. Det høres fint ut å være med i en gjeng. Da kan man bare være der og høre på at de andre snakker, hvis man ikke har lyst til å si noe selv. Er det sånn det er? Jeg pleide å ha flere venninner før, men nå er de ikke sammen med meg så mye. Jeg vet ikke hvorfor. Jeg spurte mamma hvorfor det var sånn at Espen hadde mange venner, men at jeg aldri hadde noen på besøk. Hun sa at jeg ikke skulle komme og klage til henne, det var ikke hennes skyld. Men jeg vet ikke hva jeg skal gjøre. Selv om alt er riktig, så virker det som om noe er feil, og jeg vet ikke hva det er.

Har du noen gang gått deg vill i skogen? Jeg tenker at du går deg vill og at jeg finner deg. Du har skadet foten og sitter under et tre.

Julie.

jeg elsker deg, jeg
elsker deg, **JEG** elsker
deg, jeg elsker deg,
jeg elsker deg, jeg
ELSKER deg, jeg els
deg, jeg elsker deg,
jeg elsker deg, jeg
elsker **DEG**, jeg elske
deg, jeg elsker deg,

Kjære Aleksander.

NOEN GANGER, NÅR DET GÅR flere dager før jeg får mail fra deg, så tenker jeg at du ikke finnes mer, at det er jeg som har funnet deg på, og at du har blitt borte for alltid. Så kommer mailen din, og så blir jeg veldig glad. Men så blir jeg trist igjen, for da tenker jeg at det sikkert er siste gang du skriver, og at det aldri kommer til å komme en mail fra deg en gang til. Og da blir jeg trist igjen, allerede før jeg får lest mailen. Tenker du noen gang sånn?

Det var fint det du skrev om hvordan det dundrer i hallen når dere spiller, det var som om jeg kunne være der og se deg, det er fint å tenke på at du slenger deg opp mot kurven for å dunke ballen nedi.

Jeg visste ikke at moren din var død. Så det er bare du og faren din som sitter ved kjøkkenbordet om kvelden etter treningen og drikker kakao? Jeg hadde sett for meg en hel familie.

Når jeg lukker øynene, så er det akkurat som om det er et lys inni hodet som siger sammen til et punkt før det slukner. Prøv du også, lukk øynene og følg den lysflekken som drar deg inn. Ser du?

Hilsen Julie. ■

OPPGAVE 2

Diskusjon

- A Hva er kjærlighet? Diskuter.
- B På hvilken måte er det forskjell på kjærlighet og forelskelse? Forklar.
- C På hvilken måte oppfatter gutter og jenter kjærlighet forskjellig?
- D Lag et tankekart sammen i elevgruppa med utgangspunkt i begrepet kjærlighet.

Du har nå lest noen moderne tekster som handler om kjærlighet. Nå skal vi se nærmere på hva norske diktere på 1800-tallet tenkte og skrev om kjærlighet og forelskelse. Vi skal til tidsperiodene romantikken og nasjonalromantikken i norsk litteraturhistorie. Samtidig vil du møte moderne tekster, sakpregede og skjønnerlitterære, som handler om kjærlighet og forelskelse. Kanskje du vil finne både likheter og forskjeller.

I forrige kapittel lærte du om lyrikk som sjanger. I romantikken og nasjonalromantikken brukte mange forfattere nettopp denne sjangeren for å uttrykke sine følelser, drømmer og lengsler.

ROMANTIKKEN

«Oppstanden er du, Norge, av din grav!»

I 1814 får Norge sin egen grunnlov, som blir undertegnet av Riksforsamlingens menn på Eidsvoll 17. mai. Dette betyr slutten på fire hundre års dansk herredømme, og Norge blir en fri og selvstendig nasjon. En av eidsvollsmennene, presten Frederik Schmidt, gir uttrykk for sin begeistring slik:

Oppstanden er du, Norge, av din grav,
Allmakten veltet stenen fra ditt hjerte –

UNION sammenslutning

På kjøretøyet skal storfolk kjennes.

Erik Paulsen: *Passasjen gjennom Krokkleiven* (60 x 78 cm), 1788

Selv om Norge senere i 1814 må gå i union med Sverige og Karl Johan blir konge i 1818, rokker ikke dette ved Norges grunnlov og landets selvstendighet. Grunnloven sikrer at nesten halvparten av alle menn over 25 år får stemmerett ved stortingsvalg. Kvinner, tjenere og fattigfolk får riktignok ikke stemme. Likevel er det ikke noe annet land i verden som gir stemmerett til så mange. Det er med andre ord en moderne grunnlov, som gir folket større makt og innflytelse.

«Den trauste nordboer»

Gammel bonde (olje på lerret,
22,5 x 16 cm)

Gammel kone (olje på lerret,
24,5 x 19 cm)

Malt av Knud Andreassen
Baade i 1833.

Bønder og embetsmenn

De fleste nordmenn på 1800-tallet er fattige bønder. De bor spredt utover landet i isolerte bygder. Mange kan verken lese eller skrive. I annen halvdel av 1800-tallet endrer dette seg fordi nye skolelover gjør at flere får opplæring.

EMBETSMANN en som har en høyere stilling i staten, utnevnt av Kongen i statsråd

Skolebilde anno 1875

På bildet ser du elevene ved Homstvedt skole i Østfold. I midten sitter lærer Skaug. Er det noen forskjell på dette og et moderne klassebilde?

Bondeantikvitert

Folkediktningen er levende i bondesamfunnet. Viser blir sunget, og eventyr og sagn blir fortalt på lokale dialekter. Mange driver også med kunsthåndverk som for eksempel treskjæring og rosemaling. Denne bondekulturen er fremmed for de rike handelsmennene og de velstående godseierne og embetsmennene.

De fleste lærde i landet er utdannet i København og snakker et høytidelig dansk språk. De ser ofte ned på norske bønder som snakker sin egen dialekt. Men etter hvert får også lærde byfolk øynene opp for den rike bondekulturen. Fantasifulle eventyr om tusser, troll og Espen Askeladd begynner å nå fram til overklassen. I begynnelsen vekker eventyrene stor forundring, men etter hvert «oppdager» overklassen den norske folkediktningen og kaller den «landets største nasjonale skatt».

Mange av embetsmennene er glødende opptatt av å bygge opp Norge som selvstendig nasjon, og de hyller tanken om frihet og selvstendighet med store, flotte ord.

Likevel er de sterkt påvirket av dansk kulturliv, og mener at den nye nasjonen må bygge på felles dansk-norske tradisjoner.

Norsk eller dansk-norsk?

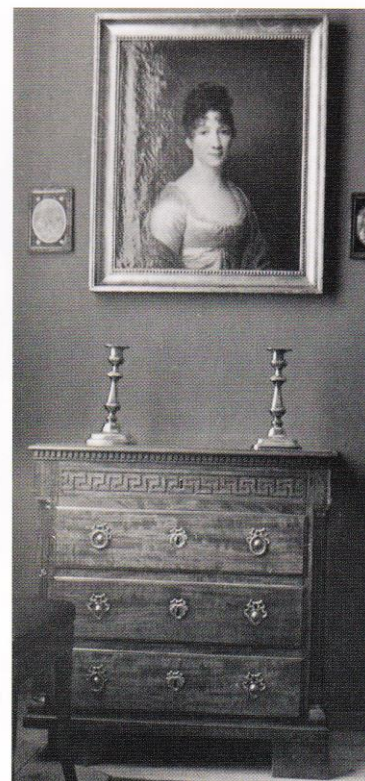
I arbeidet med å bygge opp landet oppstår det etter hvert flere spørsmål som fedrelandsforkjemperne må ta stilling til: Hvordan skal Norge som en selvstendig nasjon finne sin egen identitet? Skal nordmenn fortsatt skrive og snakke dansk? I så fall, vil ikke det innebære at nordmenn fortsatt må være under dansk innflytelse?

På dette tidspunktet danner det seg to grupper som har forskjellige meninger. Den ene gruppa mener at Norge må skape sitt eget språk og sin egen litteratur. Den andre mener at man bør bygge videre på den dansk-norske kulturarven. To store norske forfattere, Henrik Wergeland og Johan Sebastian Welhaven, står på hver sin side i denne striden. Dem skal du få høre mer om senere i kapitlet.

Jørgen Herman Vogt,
embetsmann tidlig på
1800-tallet

Byantikvitert (empire)

Farvel, og lykke til!

Den norsk-amerikanske journalisten og maleren Ben Blessum skildrer bykleddede mennesker som vinker farvel til utvandrerenskipet «Restaurationen».

Til Amerika

Folkeveksten medfører at det blir mindre jord og mindre arbeid til folk. Det er også enkelte som føler at de ikke får praktisere sin religion slik de ønsker, og etter hvert våkner tanken om en annen og bedre virkelighet på den andre siden av Atlanterhavet.

I 1825 utvandrer de første nordmenn til Amerika. De seiler med det lille skipet «Restaurationen» fra Stavanger til New York. Senere er det mange som utvandrer til Amerika fordi de får brev fra emigrantene som forteller om det fantastiske landet. Fram til 1930 har i alt 800 000 nordmenn dratt over havet og bosatt seg i Amerika.

EMIGRANT utvandrer

Utvandring i dag

Illegale immigranter på vei fra Afrika til Europa

Sild og poteter!

I år 1800 bor det 900 000 mennesker i Norge. Seksti år senere er folketallet fordoblet. Det skyldes blant annet at det blir slutt på uår og hungersnød i landet, og at maten er mer næringsrik enn før. På denne tiden begynner bøndene å dyrke poteter. Samtidig kommer det store mengder sild til norskekysten. Det gjør at sild blir billig mat, også for folk som bor langt fra kystområdene.

En annen årsak til befolkningsveksten er at husene blir bedre. Før har folk hatt ildstedet midt på golvet, og den skadelige røyken har blitt igjen i huset. Nå får flere hus piper eller ovner, og røyken slipper ut gjennom en åpning i taket. Bedre hus og mer næringsrik mat bidrar til at menneskene lever lenger, og at barnedødeligheten synker.

Svermerisk og romantisk

J.C. Dahl: *Høyonn mellom bautasteiner*
(26 x 39 cm), 1839

Romantikken: følelser og lengsler

Når vi runder 1800-tallet, går vi inn i en ny epoke, som blir kalt *romantikken*. Opplysningstidens tro på kunnskap og fornuft er svekket. Romantikerne tror ikke lenger på at den menneskelige fornuft er nok til å forstå livets mysterium, og hevder at bare gjennom drømmer og fantasier kan mennesket finne fram til sannheten om seg selv. Nå vil kunstnerne skildre følelser og stemninger, lengsler og fantasier, og de dyrker avstandsforelskelsen og den uoppnåelige kjærlighet.

Mange av kunstnerne på denne tiden tar også avstand fra det samfunnet de lever i. De føler seg fremmede overfor den raske teknologiske utviklingen og blir mer opptatt av fortiden. I kunsten skildrer de derfor fredelig idyll i landlige omgivelser, men også dramatiske og historiske begivenheter fra middelalderen og sagatiden.

Kunstneren og naturen

Ifølge romantikerne er kunstneren et ensomt geni som står i direkte kontakt med Gud. Han uttrykker det gåtefulle gjennom sin kunst og skildrer naturen gjennom drømmer og lengsler.

For romantikerne har naturen ånd og sjel, slik mennesket har det. Naturen er Gud, og Gud er i naturen. Mennesket er også en del av dette skaperverket og lar seg trolle av dype skoger, høye fjell og stormfulle hav.

Henrik Wergeland er en av de mest sentrale romantiske forfatterne i Norge. På side 138 kan du lese mer om denne dikteren, som skildrer naturen og Guds skaperverk på en inderlig og romantisk måte.

Romantikk

Drøm

Lengsel

Kjærlighet

Følelser

OPPGAVE 3

- A Hva skjedde i Norge i 1814? Skriv noen faktasetninger.
- B Bytt deretter faktasetninger med en annen elev.
Hva er likt, og hva er ulikt?
- C Bruk faktasetningene til å skrive en kort sakpreget tekst om Norge rundt 1814.
- D Både bøndene og embetsmennene mente at Norge trengte et eget språk og en egen litteratur. Nevn to forskjellige syn på hvordan dette skulle gjøres.
- E Når oppsto romantikken, og hva ville romantikerne skildre gjennom kunsten sin?
- F Lag et tankekart der begrepet romantikk står i midten av kartet.
Lag sidestråler med ord du forbinder med romantikken.

OPPGAVE 4

Søk på Internett eller gå på biblioteket.

- A Finn opplysninger om hva som skjedde i Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814.
- B Finn eksempler på malerier og kunstverk som tilhører romantikken.
På hvilken måte kan du se at maleriene er fra romantikken?
- C Plukk ut de maleriene du liker best. Bruk et digitalt presentasjonsverktøy på PC og presenter noen av kunstverkene.

Et besjelet landskap?

Theodor Kittelsen:
Kornstaur i måneskinn,
ca. 1900

Henrik Wergeland (1808–45)

Oppvekst og ungdom

Henrik Wergeland ble født i Kristiansand i 1808 og var den eldste av fem søsken. Faren het Nicolai Wergeland, og moren het Alette Thaulow.

Henrik Wergeland hadde en lykkelig barndom i Kristiansand. Lillesøsteren Camilla Collett skriver om denne tiden i selvbiografien *I de lange Nætter*:

«Fra mine tidligste barneår i Christiansand har jeg ennu de klareste erindringer. Huset, vi bebodde alene, gaten utenfor, hvor gresset spirte så smukt mellom stenene. De små værelser med kobberstikk på veggene, den engelske vugge med den rare kalesje over, og at Henrik en gang skulle vugge, mens barnepiken gikk ut, men vugget meg ut på gulvet (!).»

Faren, Nicolai Wergeland, var utdannet lærer og prest. Han var en kjent mann i samtiden og ble regnet for å være svært intelligent og kunnskapsrik. Faren var en sann venn og forsvarte alltid Henrik når han kom opp i vanskeligheter. På mange måter lignet de hverandre: Begge kjempet varmt for Norges sak og var stolte over den norske grunnloven. De arbeidet iherdig for folkeopplysning og mer demokratiske rettigheter. Og de ble alltid like opprørt når de var vitne til sosial urettferdighet i samfunnet.

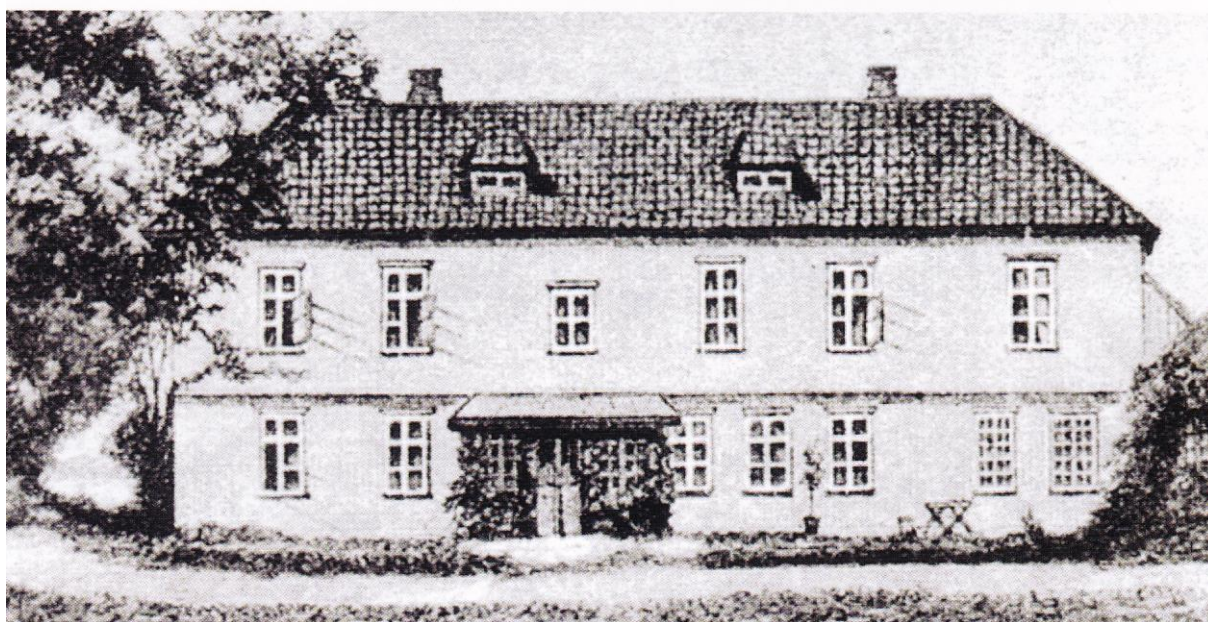
ERINDRINGER minner
SMUKT vakkert, pent

Alette Thaulow

Alette og ektemannen var ulike i sinn, hun spontan og impulsiv, han mer tenksom og grublende. Men de hadde lidenskapen for kunst og skjønnhet felles. Alette var skapende og artistisk, og markerte seg som amatørskuespiller i Christiansand dramatiske selskap.

Eidsvoll gamle prestegård

Det gulmalte, toetasjes hovedhuset var storslagent, med høye portaler og søyler i empirestil ved inngangspartiet. Med tretten værelser hadde familien nok plass å boltre seg på. De smårutete vinduene til høyre er kjøkkenvinduer. Bygningen brant ned på noen timer en natt i 1877.

På Eidsvoll prestegård

I 1817 flyttet familien Wergeland til Eidsvoll, hvor Nicolai hadde fått stilling som sogneprest. Prestegården hadde både hester, kyr og sauer, og bygningen ble pusset opp og innredet standsmessig.

Prestegården på Eidsvoll ga mange muligheter for lek og moro, og Camilla beskriver livet på prestegården slik:

«Årene gled således umerkelig hen midt i det stille avsondrede liv vi førte. Vi hadde så godt som ingen berørelse med Kristiania den gang. Dagen gikk dog for oss barn hurtig nok, delt mellom den fredelig tilværelse inne og en utrettelig tumlen ute, hvortil det smukke, men meget farlige terreng fristet oss. [...] Der var bråstyrtinger og jordfall og dammer og elver, dype, lumske elver på alle kanter, og jeg må kun her nevne det som et under, et tydelig Guds fingerpek, at vi slapp lykkelig gjennom disse år uten tap på liv og lemmer. Vi var vel tyve ganger nær ved å drukne og likeså mange ganger ved å bli lemlestet. [...] Vi balanserte over rekkverket på broene; vi hoppet gjennom et helt stokkverk ned på en bunt høy ikke større enn en mann makelig kunne stikke det i en krybbe. [...] Hvor ofte vi har plumpet i Andelven, denne dype, stille, lumske elv, og har reddet oss ved å holde i sivet, vet jeg ikke – vår farligste moro var dog å ro ut nettopp så langt at vi unngikk linjen hvor strømmen tar båten og fører den ned mot fossen. [...]»

TUMLEN lek og støy

JORDFALL jordras,
jord som har sunket

LEMLESTET sterkt skadet

Henriks værelse

Henrik elsket å utforske naturen og innredet rommet sitt med rare gjenstander som han samlet. Camilla forteller:

«Henrik bebodde hjemme et værelse som het Grevens kammer, så kalt fordi der i en fjern fortid hadde bodd en halv forrykt adelsmann, som hadde kost i huset. Det var stort og skummelt, og det hadde ord for at der spøkte. [...] En barkstol stod foran hans bord, en tiurfær tjente ham som penn; om blekkhuset var naturlig – kunstig mener jeg – og ikke kunstig-naturlig – husker jeg ikke; utenfor vinduet en vindharpe, i en krok et kranium overrasket av en blomstrende nypebusk. Man visste ikke enten man var kommet inn i et naturaliekabinett, en eneboers hule eller en heksemesters laboratorium. Vegger, murer, dørgesimser bar også spor av hans likeså fantastiske kunstsans. På muren hadde han malt en legemsstor, dansende neger, hvilket siktet til et sagn om at de sorte tror at når de syngende og dansende styrter seg i flammene, kommer de tilbake til sitt fedreland. Bøndene korset seg når de kom i døren; de trodde naturligvis at de så den skinnbarlige selv. Midt på veggen et kolossalt eksemplar av Grunnloven – bevoktet av to jetteskikkelser i døledrakt med biler og økser.

FORRYKT gal

KOST mat

VINDHARPE ramme med
strenger som klinger når
vinden blåser mot dem

KRANIUM hodeskalle

NATURALIEKABINETT samling av
natursjeldenheter (naturalia:
eg. naturprodukter)

DØRGESIMS framspringende list
øverst på døra

DEN SKINNBARLIGE djevelen

JETTE kjempe

BILE øks med bredt blad

Portrett av Henrik Wergeland

Kunstner:
Carl P. Lehmann

BELLA Henrik Wergelands hund
GEMYTTLIG godmodig
YPPIG frodig

Dyreriket var også mangfoldig representert. Fugler flagret løse omkring; fisker og levende snoker i glass; Bella på en pute, med et forgylt halsbånd, [...] ikke å glemme hans yndling, den gamle kanin, der 'enøyet, trebent, fioLBLÅ og fin' hinket gemyttlig omkring mellom mose, stener og friske løvbusker. På bordet raget en uhyre kvast av ville vekster og blomster opp av et gammelt drikkehorn, og her satt han, visselig selv det selsomste naturprodukt – en skogens ville, yppige vekst [...]

OPPGAVE 5

Hvordan beskriver Camilla brorens gutteværrelse? Lag en tegning med tittelen «Henriks værrelse». Du kan gjerne benytte et digitalt tegneprogram.

**Gjestebud på
Frogner**
Henrik
Wergelands
tegning

Et vilt studentliv

Elleve år gammel ble Henrik sendt til katedralskolen i hovedstaden, og sytten år gammel begynte han å studere teologi. I feriene oppholdt han seg på Eidsvoll med venner og familie, og ellers brukte han tiden til å lese bøker, dikte og tegne.

Som student hadde han sansen for det viltre studentlivet med fest og moro. Han var stor og sterk og hadde et voldsomt temperament. Ofte havnet han i krangel og slagsmål. Han var med på politiske demonstrasjoner der han ga sterke uttrykk for sine meninger. Noen ganger fikk dette alvorlige etterspill og endte i langvarige rettssaker. En slik hendelse var Torgslaget i 1829.

Torgslaget

Som nevnt kom Norge i union med Sverige i 1814. Mot slutten av 1820-årene prøvde stadig flere nordmenn å feire grunnlovsdagen 17. mai. De ville markere dagen for Norges frihet og selvstendighet, og det likte ikke svenskekongen Karl Johan.

17. mai 1829 braket det løs på torget i Kristiania. En folke- mengde med en beruset Henrik Wergeland i spissen sang og ropte hurra for Norge og «Leve Constitutionen!». Etter hvert ble politiet så bekymret at soldater ble tilkalt. Da Wergeland så hele kavaleriet komme, jublet han og lo høyt.

Men så tok opptøyene en alvorlig vending. Med hevede sabler red soldatene inn i folkemassen og skadet mange av demonstrantene. Wergeland fikk et rapp av en sabel som spjæret jakken hans.

TEOLOGI læren om en religion, særlig kristendommen

KONSTITUSJON her: grunnlov

Torgslaget 17. mai 1829
Tegning av Henrik Wergeland (utsnitt).
Hva skjer på bildet?

Dagen etter nedsatte regjeringen en kommisjon som skulle granske det som hadde skjedd. 300 vitner ble innkalt, deriblant Wergeland og Welhaven. Wergeland benektet at han hadde vært full, og at han hadde ertet soldaten med sabelen. Kommisjonen kom fram til at tolv av deltakerne i Torgslaget, iberegnet Wergeland, skulle tiltales for ordensforstyrrelser, men saken kokte bort.

OPPGAVE 6

- Når ble Henrik Wergeland født, og hvor vokste han opp?
- Hvordan var Nicolai Wergelands forhold til sønnen?
- Tenk deg at du er journalist i en avis i Kristiania og intervjuer Henrik Wergeland om hans rolle under Torgslaget i 1829. Lag en reportasje med utgangspunkt i intervjuet og fortell om hva som skjedde.

Forelskelseser

Henrik Wergeland var svært romantisk anlagt og forelsket seg stadig. Avstandsforelskelsene var mange, og han skrev dikt og kjærlighetsbrev til dem han var blitt hodestups forelsket i.

Med utgangspunkt i fire kvinner som han hadde vært spesielt forelsket i, diktet han opp en idealkvinne som han kalte Stella. For Henrik var Stella den store kjærligheten i livet, det mest vidunderlige han kunne tenke seg. Hun var oppfyllelsen av alle hans innerste drømmer, en himmelsk skikkelse med guddommelig sjel.

Den første han forelsket seg i, som sekstenåring, var Ida Haffner. Hun var fire år eldre, og det blir sagt at hver gang hun kom på besøk, gikk Henrik ut i entreen og kysset hatten hennes.

Den neste Stella var Emilie Selmer, som han hadde truffet på et juleball i Kristiania. Da familien hennes flyttet ut til landstedet på Bygdøy, skaffet han seg en kikkert og lå hver morgen og tittet på huset tvers over Frognerkilen. Først noen uker senere fikk han vite at han hadde observert feil hus og feil kvinne!

Emilie Selmer

var Henrik Wergelands andre store kjærlighet. Etter mange kvaler fridde han per brev. Han ble invitert til huset hennes, men torde ikke å gå og fortsatte i stedet å beundre henne på avstand. I mellomtiden forlovet Emilie seg med Henriks beste venn, Frederik Stang.

En sverm av gamle stjerner

Til Stella (II)

Ha, hvor spender seg min sjel
opp til himmelen fra Hel!
Stella, stjerne-seraf, vil
du meg følge på et smil?
Spenn så for en morgenvinge,
og vi skulle, sjel i sjel,
(Irmiel, Ithuriel)
oss til himmelen nok svinge,
senke bak oss et farvel
til vår jord ...
Stella, se deg ei tilbake!
klyng deg fast, jeg flyr med hast!
Se de vide skranker brast!
Hør, hvor verdner suse hvasst!
Hvert vårt åndedrag er dage.

OPPGAVE 7

- Hva handler diktet *Til Stella (II)* om? Gjenfortell diktet muntlig eller skriftlig.
- Finn eksempler på bokstavrim i diktet.
- Nevn eksempler på ord og uttrykk som virker gammeldagse.
- «Oversett» diktet til dagens språkbruk.

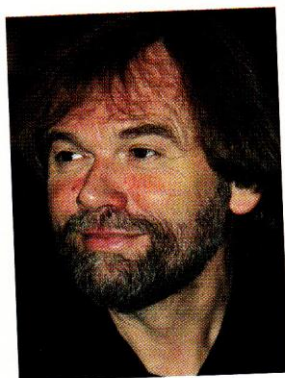
IDEAL høyeste mål en streber etter

HEL det underjordiske dødsriket i nordisk hedendom

SERAF engel

IRMIEL, ITHURIEL engler

HVASST skarpt

Jostein Gaarder

(f. 1952) er blitt en verdenskjent forfatter, spesielt på grunn av romanen *Sofies verden* (1991). Boka er oversatt til mer enn 40 språk. Andre kjente bøker av Jostein Gaarder er *Kabalmysteriet* (1990), *Julemysteriet* (1992), *I et speil, i en gåte* (1993) og *Appelsinpiken* (2003).

Det er ikke bare Henrik Wergeland som er opptatt av den store kjærligheten. Også i dag skriver forfattere om dette evig aktuelle temaet. En av dem er Jostein Gaarder.

Jostein Gaarder: Den store kjærligheten

HUN SATT PÅ REKKEN TIL høyre for ham, to pulter lenger opp i klassen.

Kunne det tenkes at han fikk henne til å snu seg hvis han bare stirret lenge nok inn i det lyse håret og tenkte ekstra hardt på henne?

Der snudde hun seg! Hun smilte lurt ... men nå visste ikke Håkon hvor han skulle gjøre av blikket. Han kikket opp på læreren som snakket om rettsoppgjøret etter andre verdenskrig. Da øynene falt ned på henne igjen, var det for sent. Hun hadde bøyd seg over pulten.

De gikk i første klasse på Katedralskolen og hadde bare kjent hverandre siden skolen begynte i august. Jorunn hadde kommet flyttende fra Molde etter at foreldrene skilte seg. Nå bodde hun i en leilighet på Grünerløkka sammen med moren og lillebroren.

Hun hadde straks slått seg fram i det nye skolemiljøet – struttende av nysgjerrig pågangsmot og selvtillit. Etter bare noen uker hadde hun startet en miljøgruppe. Gruppen hadde fått navnet «Kattevask». Det var ikke mer enn en måned siden ...

En septemberdag Håkon gikk ut gjennom skoleporten, hadde hun stanset ham før hun svingte til venstre og han til høyre. Hun hadde sett opp på ham med de brune øynene og spurt:

- Kommer du?
- Hvor da?
- På møtet, din tosk.

Han var helt forvirret, han som alltid pleide å ha kontroll. Tidligere på dagen hadde hun fått noen minutter av norsktimen til å orientere om miljøgruppen som skulle konstitueres på sangrommet samme kveld.

- Nei, jeg tror ikke det. Jeg ... jeg spiller tennis og ...

Hun hadde ikke tatt blikket fra ham – skjønt han allerede hadde sett ned i asfalten, kastet et blick mot øyeavdelingen på Rikshospitalet og et opp mot alle bilene i Ullevålsveien.

- Du skal iallfall følge meg gjennom kirkegården.

Han kunne ikke avslå, hun hadde hatt makt over ham fra første stund.

De hadde krysset Ullevålsveien og gått inn på Vår Frelses gravlund. Håkon husket ikke lenger hvordan ordene falt, men mens de vasset i løv og snakket om Amazonas, bøyd hun seg stadig ned og leste på gravstøttene. Hun viste ham noen av sine favoritter – underlige navn på mennesker som bare hadde vært her på en fransk visitt.

Å KONSTITUERE her: å organisere seg, å tre sammen

FRANSK VISITT kort besøk

På en fransk visitt – det var hennes uttrykk.

– Vi slippes inn i en verden ... og går sammen en liten stund. Så er det slutt, så rives vi løs fra hverandre igjen. Og vi kommer aldri mer tilbake ...

Hun hadde diktet opp en historie om en av de unge pikene – Flora Grundt – som levde fra 1888 til 1905. Sikkert tuberkulose ... Så hadde hun sagt noe om CO₂-utslipp og drivhuseffekten før hun igjen gav seg til å springe mellom gravsteinene.

– Du vet hvor Wergeland er?

Han hadde bare ristet på hodet.

– Hva? Du er sprø ...

Hun hadde vist fram Wergelands grav. Der hadde hun lest en strofe fra et dikt han skrev bare noen dager før han døde:

– Gyldenlak, før Du din Glands har tabt, da er jeg Det hvoraf Alt er skabt; ja før Du mister din Krones Guld, da er jeg Muld ...

Han hadde klappet i hendene. I neste øyeblikk forstod han hvor klossete det var.

Hadde det ikke også dukket opp en irritert grimase i ansiktet hennes? Han skulle ikke klappet nå.

Hun var iallfall ganske bestemt da hun sa:

– *Han* ville ikke nølt.

Per Kleiva: *Love*
(silketrykk på akrylplate,
100 x 100 cm), 1979

Håkon hadde ikke engang forsøkt å forstå hva hun mente. Han hadde slått hjelpeløst ut med armene. Han var allerede forhekset.

– Wergeland ville kommet på møtet, din dumrian. Han ville ikke preiket i vei om å «overlate sånne spørsmål til politikerne». Han var ikke så redd for «ulovlige demonstrasjoner» heller.

Håkon hadde straks angret på begge uttalelsene. Og nå hadde han ikke lenger hatt noe valg.

– Jeg skal komme.

Hun grep tak i en av fingrene hans da. Så sa hun:

– Nå kan du kysse meg.

Han hadde ikke hatt noe valg nå heller. Hun så opp på ham med et ubøyelig blick og strakte seg mot ham. Han la en hånd i nakken hennes og satte leppene forsiktig mot hennes.

– Nei ... ordentlig, hvisket hun. – Sånn ja ...

Så hadde hun revet seg løs og begynt å løpe gjennom gravlunden. Som et ekorn, hun hadde sine stier. Han var blitt stående og se langt etter henne.

Alvorlig som en prest og leken som et ekorn. Jorunn Jakobsen fra Molde. Hun var som en gudinne.

Håkon hadde ruslet tilbake mot Ullevålsveien. Han passerte skoleporten og Rikshospitalet, krysset Pilestredet og fulgte

Universitetsgata til Nasjonaltheatret før han dumpet ned i et ledig sete på Holmenkollbanen.

Alt som er viktig, skjer i løpet av sekunder, tenkte han. Det var som om verden nettopp var skapt.

Jorunn kjente blikket hans i nakken. Han tenker på meg, han tenker på meg hele tiden. Nå vil han at jeg skal snu meg ... Så gjorde hun det.

Æsj, hvorfor skulle han være så usikker? De skulle *sett* på hverandre nå – dypt, inderlig og hemmelig. Så tok han isteden til å flakke med øynene som et nervøst dyr.

Gutter i den alderen var så provoserende umodne, iallfall gutter på Østlandet. Men hun hadde bestemt seg. Jorunn visste at hun elsket ham. Det hadde hun visst etter noen uker bare. Hun ville aldri ha noen annen, aldri.

Det var hun som hadde fanget ham, og han hadde vært et hendig bytte. Stakkars gutt, han hadde ikke skjønt noen ting.

Hadde han virkelig trodd at hun bare ville verve et medlem til miljøgruppa? Trodde han at hun gikk omkring og delte ut kyss til alle som meldte seg inn?

De hadde fått noen hektiske uker sammen. Han hadde vist henne Nordmarka, og hun hadde snakket om miljøkampen.

Jorunn syntes det var rørende hvor lite han visste. Ikke bare om miljøvern – men om kvinner, om barn, om naturen. Han hadde vokst opp som arveprins til pappas villa på Slemdal. Men det var hun som måtte vise ham at et av trærne i den store hagen var pill råttent. Han kjente alle stiene og stuene i Nordmarka som om marka var hans eget private naturreservat – så visste han ikke forskjell på en kjøttmeis og en gulspurv.

Hun hadde nesten syntes det var skummelt hvordan hun kunne *skape* ham, hvordan hun kunne støpe en mann i sitt eget bilde.

I dag skulle han være med henne hjem. Han skulle presenteres for moren og for Aleksander. Hun hadde ikke lagt skjul på at det var kjæresten sin hun kom med, han var ikke bare en klassekamerat. Bare for å erte moren hadde hun omtalt ham som «mannen min».

– Går du ikke litt fort fram? hadde moren advart henne.

– Nei, hvorfor det?

– Bare du ikke blir skuffet ...

– Hvis du sier mer nå, forteller jeg at jeg skal ha barn med ham.

– Så dum er du ikke.

Nei, så dum var hun ikke, men hun var stolt over sitt intense sinn. Hun ville ha slutt på all miljøkriminalitet øyeblikkelig. Og så ville hun leve hele livet med en gang. Det var som to sider av samme sak.

Der ringte det! De andre begynte å tyte ut gjennom døren. Jorunn og Håkon var de siste.

– Du så på meg.

PROVOSERENDE noe som utfordrer, gjør en sint og får en til å reagere

Wergelands gravmonument på Vår Frelsers Gravlund i Oslo.

Inskripsjonen lyder slik:

Henrik Wergeland
f: 1808 d: 1845

**den utrættelige kæmper
for
meneskets og borgerens
frihet og ret**

**Taknemmelige jøder
udenfor norrignes grændser
reiste ham dette minde.**

1846

148

- Kjente du det?
– Du ville jeg skulle snu meg, ikke sant?
– Jo, faktisk.
– Men hvorfor *møtte* du meg ikke, da?
– Det er ikke så rart at man trekker blikket til seg når man ser på en gudinne.
Hun var fornøyd med svaret. Hun gav ham en dult i magen og sa:
– Sånn ja. Du begynner å lære, kjekken!
Da de gikk ut gjennom skoleporten, stanset han henne idet de skulle svinge opp mot Ullevålsveien.
– Gratulerer med dagen, Jorunn.
Hun skjønte ikke hva han mente.
– Hvilken dato er det i dag? fortsatte han.
– 24. oktober.
– Det er en måned siden vi ...
– ... kysset hverandre foran Wergelands grav. Da er det på tide at du får treffe mamma og Aleksander. Du må holde meg i hånden hele veien hjem.
Han skjønte ikke hvorfor hun sa det siste. De holdt hverandre alltid i hånden.
Det var kaldt. Barfrossten knyttet trærne og buskene og gravstøttene hardt sammen.
– Her går du hver dag, sa han.
– Mens du sitter på Holmenkollbanen.
– Det er noe som heter «Where have you been all my life».
Det høres ganske banalt ut, men ...
– Nei, det lyder bra. Det er noe som heter «drømmeprinsen» også ...
Hun la hodet mot skulderen hans og lo.
De var ute av kirkegården og gikk ned Telthusbakken.
– Her har jeg aldri vært.
– Du er vel ikke nervøs? Da kan du bare snu.
– Hvorfor skulle jeg være nervøs?
Hun trakk på skuldrene.
– Du virker nervøs.
De krysset Maridalsveien og Akerselva og var snart oppe i Thorvald Meyers gate.
To pakistanske kvinner med bæreposer og fire eller fem barn kom skridende ut av et kjøpesenter. På den andre siden av veien stod det tre pakistanske menn og gestikulerte iherdig.
– Her lukter det karri, glapp det ut av Håkon.
Hun slapp hånden hans.
– Hva sa du?
– Nei, ingenting. Flåsete som vanlig ...
De ble gående en lang stund uten å si noe. Han prøvde å ta hånden hennes, men han fant den ikke. Da de kom til Sofienbergparken, pekte hun ned på en benk og sa:

- Vi setter oss her.
- Men ... fryser du ikke?
- Jo da, jeg fryser. Men jeg bor rett rundt hjørnet, og nå skal du ta trikken til Nasjonalteatret.
- Det var noe som eksploderte inni hodet hans:
- Jeg trodde jeg var invitert på middag?
- Det får vente.
- Var det karrien?
- Hun ristet på hodet.
- Du tror vel ikke at jeg er rasist?
- Hun ristet på hodet igjen. Så snudde hun seg mot ham:
- Men du er ikke moden for den store kjærligheten, Håkon.
- Det er bare *den* jeg vil ha.
- Du synes jeg er umoden?
- Du sa det jo selv. Flåsete ...
- Han prøvde å se henne inn i øynene, men nå var det hun som flakket med blikket.
- Hva mener du med «den store kjærligheten»? Det er ingenting i hele verden jeg bryr meg mer om enn deg. Jeg forguder deg jo!
- Det er bra. Men hvis du «flåser» i vei om naboene mine, da flåser du med meg. Hvis du ikke tar mjølkampen alvorlig, tar du ikke meg alvorlig heller. Jeg kunne like gjerne stiftet en frimerkeklubb. Du ville saktens diltet etter da også.
- Men, Jorunn ...
- Hun ristet på hodet.
- Jeg er ikke din hvis ikke Jorden er din. Så enkelt er det. Så *stor* er kjærligheten. Vi kan ikke elske hverandre hvis vi ikke elsker den Jorden vi lever på.

Wergeland på hesteryggen
Reidar Aulie: *Wergelandsbilde*
(235 x 575 cm), 1935–37

HUSMANN en person som leide hus og litt jord av en bonde, ofte mot å arbeide på bondens gård

- Jeg synes du overdriver.
- Før Wergeland døde, sorterte han små frøpakker som han sendte til husmennene på Eidsvoll. Han elsket hele naturen med kropp og sinn. Han elsket rett og slett – for det finnes bare én kjærlighet. Han elsket Gud, medmennesker, barn, våren ... Og kvinner. Har du lest diktene til Stella?
- Du er virkelig en stor romantiker.
- Kanskje det. Så er du en sånn småsøt overklasserealist. Du er glad i slalåmskiene og tenniss racketen din. Du er sånn passe glad i gutteværelset på Slemdal og skistuen i Nordmarka også. Og i meg kanskje ...
- Er det noe av det du ikke liker?
- Kjærlighet er ikke det samme som å eie noe ... som å oppleve noe spennende ... som ikke å kjede seg.
- Selvfølgelig ikke.
- Jeg leste en artikkel i Klassekampen om at hullet i ozonlaget allerede har begynt å skade mennesker og dyr i Sør-Amerika.
- I Klassekampen?
- Nei, i ozonlaget!
- Hvis det er sant, er det fryktelig. Og du har rett: Jeg *har* virkelig mye å lære.
- Hun sukket oppgitt.
- Nå må vi ta en lang pause. Vi kan kanskje møtes i porten en av dagene over jul ...
- Det er for bittert. Du har vist meg alt som er ... så bare napper du det vekk igjen.
- Alt som er, ja. Det skal koste hele verden å være min, Håkon. Er det hull i ozonlaget, så er det hull i oss.
- Vi må vente helt til januar?
- Nå* så hun ham inn i øynene:
- Det er jeg som må vente. Jeg *er* jo her.
- Tror du ikke at vi bare gjør oss selv vondt?
- Hun ble sittende helt stiv.
- Du skal gå nå, Håkon.
- Og du?
- Jeg skal bare gråte, jeg. Det er ikke noen sak.
- Dermed rev hun seg løs, styrtet rundt kvartalet og var borte.
- Håkon forsøkte å blåse liv i de frosne hendene. Han reiste seg og gikk tilbake til Thorvald Meyers gate. Her hoppet han på en trikk.
- Foran ham til høyre satt en pakistansk kvinne. En gang snudde hun seg og så på ham.
- Det var som om han så Jorunn i de brune øynene. Han kjente en dyp lykke og måtte smile til den fremmede kvinnen.
- Sendte hun ikke et smil tilbake?
- Aldri før hadde verden vært så stor og så åpen. ■

OPPGAVE 8

- A** Hva handler novellen *Den store kjærligheten* om?
- B** Hvem er hovedpersonene?
- C** Lag et sekvenskart der du får fram de viktigste scenene eller hendelsene i fortellingen.
- D** Hvordan skjønner vi i begynnelsen av novellen at det er noe mellom Jorunn og Håkon?
- E** Hvordan er Jorunn og Håkon som mennesketypen? Nevn personlig bakgrunn og egenskaper. Lag to personkart.
- F** Jorunn og Håkon går til Vår Frelsers gravlund. Hva finner de her? Hvem snakker de om, og hvordan synes du dette passer inn i fortellingen?
- G** Hva mener Jorunn er «den store kjærligheten»?
- H** Hvordan slutter novellen?
- I** Foreslå en annen avslutning på novellen. Diskuter i gruppa.

Folkets mann

Henrik Wergeland var stolt av å være «bare seks år eldre enn Grunnloven», og gjennom hele livet var han en varm forkjemper for 17. mai-feiringen i Norge. Grunnloven sikret vanlige folk demokratiske rettigheter, og den la grunnlaget for større rettferdighet i samfunnet. Ideene fra den franske revolusjonen om *frihet, likhet og brorskap* inspirerte ham. Han kjempet for å forbedre menneskenes kår og avskaffe undertrykking og sosial urettferdighet.

Henrik Wergeland ville være folkelærer og utbre kunnskap og opplysning. Han ga ut opplysende skrifter som skulle være til nytte for folket, *For Almuen* og *For Arbeidsklassen*. Han var også med på å opprette de første folkebibliotekene rundt om i landet. Han mente at gjennom økt kunnskap ville folk flest bli bedre i stand til å bestemme over seg selv.

Henrik Wergelands våpen var *ordet*. Gjennom sin diktning ville han kjempe for de svake. I diktet *Sandhedens Armée* hyller han friheten og ordet som våpen i frihetskampen.

I diktsamlingen *Jøden. Ni blomstrende Tornequiste* uttrykker Henrik Wergeland sin harme over at den norske grunnloven stengte jødene ute fra Norges rike. Henrik Wergelands engasjement bidro til at jødeparagrafen ble opphevet i 1851, seks år etter Wergelands død.

OPPGAVE 9

- A** Hvorfor var Henrik Wergeland med på å opprette de første folkebibliotekene?
- B** Hva mente Henrik Wergeland om jødeparagrafen?
- C** Hvilke andre forfattere vet du om som har brukt ordet som våpen i kamp for større frihet og rettferdighet?
- D** Bør forfattere uttrykke politiske meninger gjennom diktningen sin? Diskuter i gruppa.
- E** Finn eksempler på nålevende norske og utenlandske forfattere som diskuterer samfunnsproblemer gjennom diktningen sin.

«Det Store i det Smaa»

Wergeland skrev svært mye. Forfatterskapet hans spenner over de fleste sjangrer, men mest kjent er han for diktene sine.

Henrik Wergelands diktning er en reise i fantasiens verden. Gjennom de små ting kan han beskrive livets store mysterium. Synet og lukten av en liten blomst kan bli et levende bilde på hele det store universet. De språklige bildene hans er friske og frodige og fulle av uventede kontraster. Naturen er inspirasjonskilde for diktningen hans, der han ser «det Store i det Smaa». I diktet *Den første sommerfugl* hilser han de første vårtegnene på en øm og glad måte:

Den første sommerfugl

TRAURIG sørgmodig
BRÆNET brånet, smeltet
ÆRENSPRIS planten
 legeberonika
STAKLERS stakkars
KRE krek, stakkars
 skapning

Min sommerfugl, flyv inn! flyv inn!
 Varm deg ved vindurosens kinn!
 Tro solen ei ennu! Dens gløden
 kun lokker troløs deg i døden.

På taket sitter traurig stær;
 mer klok enn du den vet det er
 ei gress det bleke skjær derute.
 Flyv inn og gjem deg bak min rute!

Det regnbublink fra brånet is
 ei kløver er og ærenspris;
 det hvite, som langs gjerdet skinner
 ei somrens snefann av jasminer.

Flyv inn, du søte lille gjest!
 Vi begge feire vil en fest.
 Du må min første rose smake.
 På kvisten blomstrer du tilbake.

Flyv inn og sett deg på min penn!
 Da blir den from som du igjen;
 igjennom den skal mine drømme
 i all din uskylds skjønnhet strømme.

Akk, mangen sped av guddomsett
 ei finner åpen dør så lett.
 Døg ligne deg, du luftens blomme,
 de staklers sjele, som forkomme.

Men kom du kre, er det for kaldt!
 Kom, barn, om verden er for stolt!
 Jeg er mer stolt enn den; men eder,
 I små, om kjærlighet jeg beder.

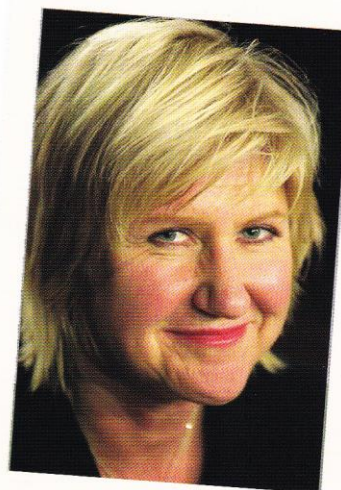
Knut Ø. Jørgensen: *Erlkönigin* (36,5 x 44 cm), 1978

OPPGAVE 10

- A** Hva handler diktet *Den første sommerfugl* om? Gjenfortell.
- B** Gi eksempler på kontraster og bokstavrim i diktet.

En annen tekstforfatter som skriver om verdien av å se det store i det små, er vise- og popartisten Anne Grete Preus. En fin og stille solskinnsdag og en sommerfugls tilfeldige vingeslag gir lindring, glede og håp.

Anne Grete Preus (f. 1957) er en artist med bakgrunn i rockebandene *Veslefrikk* og *Can Can*. Som soloartist debuterte hun i 1988 med platen *Fullmåne*, hvor hun satte musikk til tekster av Jens Bjørneboe. Anne Grete Preus har vært en av de fremste kvinnelige rockeartistene i Norge gjennom hele 1980- og 1990-årene og har utpekt seg med sin særegne stemme, stil og personlighet.

Sommerfuglvinger

I vår tid
finnes så mye viten og teknologi
at til og med været
kan en nøyaktig forutsi
Men vitenskapens sikre metoder
er hjelpeløs teori
for det som så ut til å bli
storm og tunge byger
Det ble en fin og stille solskinnsdag
takket være et vindpust
fra en sommerfugls tilfeldige vingeslag
Sommerfuglvinger kan forandre alt
gjøre salt til søtt og varmt til kaldt
Når elva blir for stri
og tar for mange bråe svinger
skulle jeg ønske Gud hadde
skapt meg med sommerfuglvinger

Her går jeg
i vinterens blåkløkkelengende hvitt
Fanden er raus
og drømmene kjennes litt slitt
En havner så lett på villstrå
med for mye livsappetitt
Jeg lengter etter lyst
fra en medvinds pust i nakken
eller en fin og stille solskinnsdag
takket være et vindpust
fra en sommerfugls tilfeldige vingeslag
Sommerfuglvinger kan forandre alt
gjøre salt til søtt og varmt til kaldt
Når elva blir for stri
og får for mange bråe svinger
skulle jeg ønske Gud hadde
skapt meg med sommerfuglvinger

Anne Grete Preus

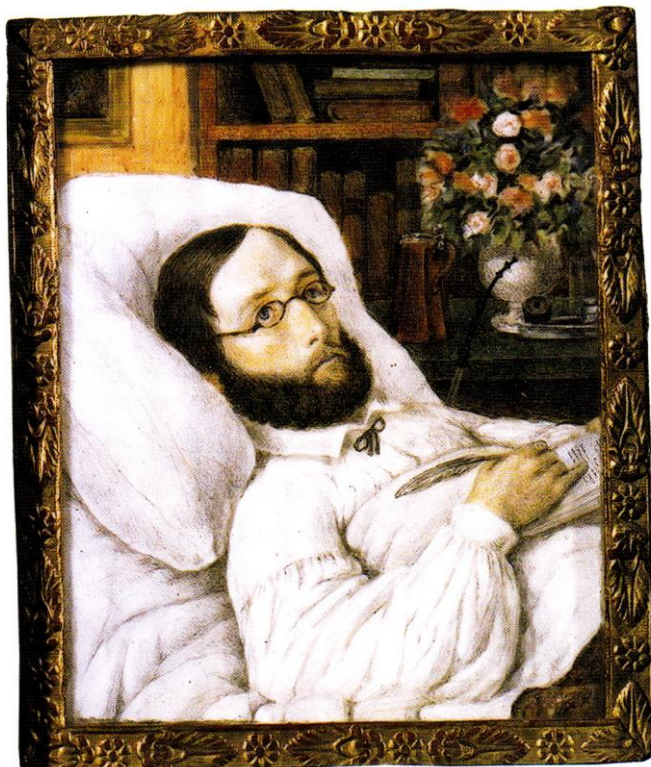
OPPGAVE 11

- A Lytt til popsangen *Sommerfuglvinger* av Anne Grete Preus på spor 6 på CD-en.
- B Hva handler sangteksten om? Gjenfortell.
- C Sammenlign Wergelands dikt *Den første sommerfugl* med popteksten *Sommerfuglvinger* av Anne Grete Preus. Hva er likt, og hva er forskjellig? Nevn gjerne noe om ulike lyriske virkemidler (rim, kontraster, språklige bilder osv.). Du kan lese mer om lyriske virkemidler i kapittel 3 «På verseføtter».

Wergeland på dødsleiet

Da det gikk mot slutten, skrev Wergeland i et brev til ungdomsvennen Carl F. Ridderstad (1845):
 «Men hvor gjerne jeg nå ville leve. De mest rørende beviser på deltagelse fra hele landet har overstrømmet meg.»
 Mange tusen mennesker kom for å ta farvel med Wergeland da han lå på likparade. Flere kom langveis fra. En av vennene hans gråt: «Han ser ut som en Kristus!» Minst 10 000 møtte opp til begravelsen. Når vi vet at innbyggertallet i Kristiania var ca. 30 000, forstår vi hvilken rolle han spilte i samtiden.

L.W.T.Bratz:
Henrik Wergeland
 (6,2 x 5,0 cm), 1845

GROTTEN statens æresbolig for kunstnere i Oslo

Motgang

Etter mange år med ungdomsforelskelser giftet Henrik Wergeland seg i 1839 med Amalie Sofie Bekkevold. De flyttet til et hus like ved Slottet i Kristiania som Henrik kalte Grotten. Det varte imidlertid ikke lenge før de måtte flytte på grunn av pengemangel.

Henrik hadde ennå ikke greid å få noen stilling som prest, og mange mente at en mann som stadig lå i rettssaker og heller ville være folkelærer enn forkynner, ikke *kunne* bli prest. Wergeland ba kongen om hjelp, og Karl Johan utnevnte ham til riksarkivar på Akershus festning. Dette skapte sterke reaksjoner. Kritikerne mente at Henrik Wergeland var en «forræder» når han søkte støtte hos den norsk-svenske kongen. For dem var Karl Johan en fiende som sto i veien for Norges ønske om å bli en selvstendig nasjon.

Kreftene tar slutt

Henrik Wergeland kunne vende nederlag til seier, sorg til glede. Ut av konkrete hendelser og ting kunne han skape de vidunderligste visjoner og fantasier. Han hadde stor kapasitet og sterkt samfunnsengasjement. Men helsen sviktet etter hvert. 36 år gammel fikk han lungebetennelse og ble dødssyk. Nå forsonte han seg med tanken på at livet snart var over. I diktet *Til min gyldenlakk* ser han døden rolig i øynene og vet at gyldenlakk han har elsket, skal overleve ham og «lyse for døden»:

Å SKAPE VISJONER å se og oppleve noe framtidig

Til min gyldenlakk

Gyldenlakk, før du din glans har tapt,
da er jeg det hvorav alt er skapt;
ja før du mister din kronas gull,
da er jeg muld.

Idet jeg roper: med vinduet opp!
mit siste blikk får din gyldentopp.
Min sjel deg kysser, idet forbi
den flyver fri.

To ganger jeg kysser din søte munn.
Ditt er det første med rettens grunn.
Det annet give du, kjære husk,
min rosenbusk!

Utsprunget får jeg den ei å se;
ti bring min hilsen, når det vil skje;
og si, jeg ønsker, at på min grav
den blomstrer av.

Ja si, jeg ønsker, at på mitt bryst
den rose lå, du fra meg har kyst;
og, gyldenlakk, vær i dødens hus
dens brudebluss!

GYLDENLAKK plante med gulbrune blomster i klase

BRUDEBLUSS lys som ble tent for å verge bruden mot onde makter

Kjente diktverk av Henrik Wergeland

1829: *Digte, Første ring*. Wergelands første diktsamling, særlig kjent for Stella-diktene.

1830: *Skabelsen, Mennesket og Messias*. Storslaget verdensdikt på 720 sider.

1833: *Digte, Anden Ring*

1838: *Campbellerne*. Dikt til åpningen av Christiania Theater, utløste pipekonsert og slagsmål.

1838: *Poesier*. Perler i norsk kjærlighetslyrikk.

1840: *Jan van Huysums Blomsterstykket*. Handler om gartneren Adrian, som har mistet familien sin og ser blomstene han dyrker, som gjenskapninger av sine kjære.

1842: *Jøden. Ni blomstrende Torneqviste*

1844: *Jødinden. Elleve blomstrende Torneqviste*

1845: *Hassel-Nødder*. Wergelands selvbiografi.

OPPGAVE 12

- Nevn noen typiske trekk ved Henrik Wergelands diktning.
- Nevn noen kjente dikt av Henrik Wergeland.
- Ha en samtale i elevgruppa om Henrik Wergelands mange forelesninger.
- Lag et personkart over Henrik Wergeland som beskriver egenskapene hans.
- Lag et to-kolonne-notat med punkter og underpunkter over de viktigste hendelsene i Henrik Wergelands liv.

Eksempel:

Oppvekst og ungdom	
På Eidsvoll prestegård	
Henriks værelse	

Johan Sebastian Welhaven som 20-åring. Malt av Jacob Mathias Calmeyer i 1827 (utsnitt av portrett).

Johan Sebastian Welhaven (1807–73)

Johan Sebastian Welhaven ble født i Bergen i 1807 og var sønn av en prest som arbeidet på et sykehus for spedalske. Faren var et varmt og omsorgsfullt menneske som kom til å stå Johan nær.

Welhaven var lite interessert i skolen og viste dårlig oppførsel. Men på Bergens katedralskole ble interessen vakt da han fikk læreren Lyder Sagen i norsk. Gjennom Lyder Sagen lærte han å bli glad i dansk og klassisk litteratur.

Welhaven hadde mange venner. Selv om han kunne være brysk og avvisende, var det mange som beundret og støttet ham. Han var intelligent og vakker, med mørke øyne og en flott stemme.

I 1825 begynte Welhaven å studere teologi i Kristiania, samme år som Wergeland begynte sine studier. Men det ble aldri noen eksamen, det var forfatter han skulle bli!

KLASSISK LITTERATUR bøker fra Hellas og Roma i oldtiden

HARMONISK vakkert og avbalansert

DET UTSIGELIGE det som ikke kan uttrykkes med ord

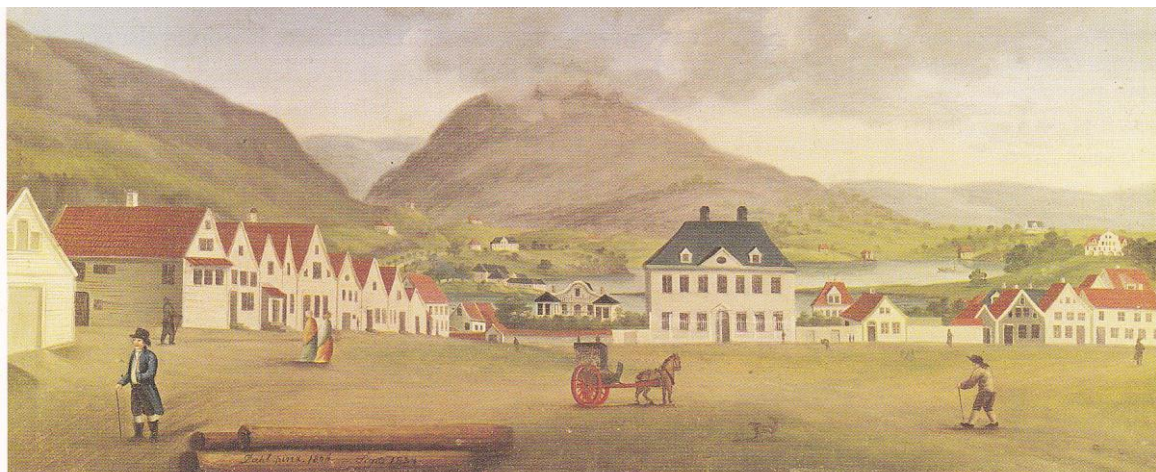
Lyder Sagen (1777–1850) var forfatter og skolemann fra Bergen. Som student var han medlem av Norske Selskab i København. Fra 1805 arbeidet Lyder Sagen som adjunkt ved Bergens katedralskole. Han støttet unge talenter, blant annet maleren J.C. Dahl og dikteren Johan Sebastian Welhaven.

Det harmoniske og skjønne

Welhaven var opptatt av at diktningen skulle gjenspeile det harmoniske. Diktet skulle ha en enkel og klar form. Kunstneren skulle gjennom diktningen formidle det skjønne og harmoniske i sin sjel. Samtidig måtte diktet gi uttrykk for «det uutsigelige» og tale til det dypeste i menneskesjelen. Slik beskriver Welhaven det i *Diktets ånd*:

Hva ei med ord kan nevnes
i det rikeste sprog,
det uutsigelige
skal diktet røpe dog.

Av sprogets strenge bygning,
av tankeformers bånd
stiger en frigjort tanke,
og den er diktets ånd.

Engen i Bergen i 1806

Ser det ikke stille og fredelig ut? Innbyggertallet i Bergen var bare ca. 17 000 på begynnelsen av 1800-tallet. Bildet er malt av J.C. Dahl.

Utsikt fra Ekeberg

Jacob Munch: *Christiania med omegn taget fra Egeberget* (81 x 109 cm), 1818

IMPULSIV PERSON person som handler raskt uten å tenke nøye over følgene

MUSIKALITET det å være musikalsk

Fra opplevelser til minner

Welhaven var ingen impulsiv dikter. Han måtte la opplevelsene bearbejdes over lang tid før han kunne skrive dem ned. Først når han hadde fått opplevelsene på avstand og følelsene hadde falt til ro, kunne diktet ta form. Da var opplevelsene omgjort til varige minner. Et godt eksempel på dette finner vi i diktet *En vårnatt*. Diktet er en romantisk naturskildring med rolig rytme og vakker musikalitet:

En vårnatt

AIVER overnaturlige vesener
SMUKK vakker, pen

Vårnatten stille og sval
favner den slumrende dal.
Elvene nynner de lange
dempede, dyssende sange.

Alver sukke
for de smukke
liljer: «O, ta oss til fange!»

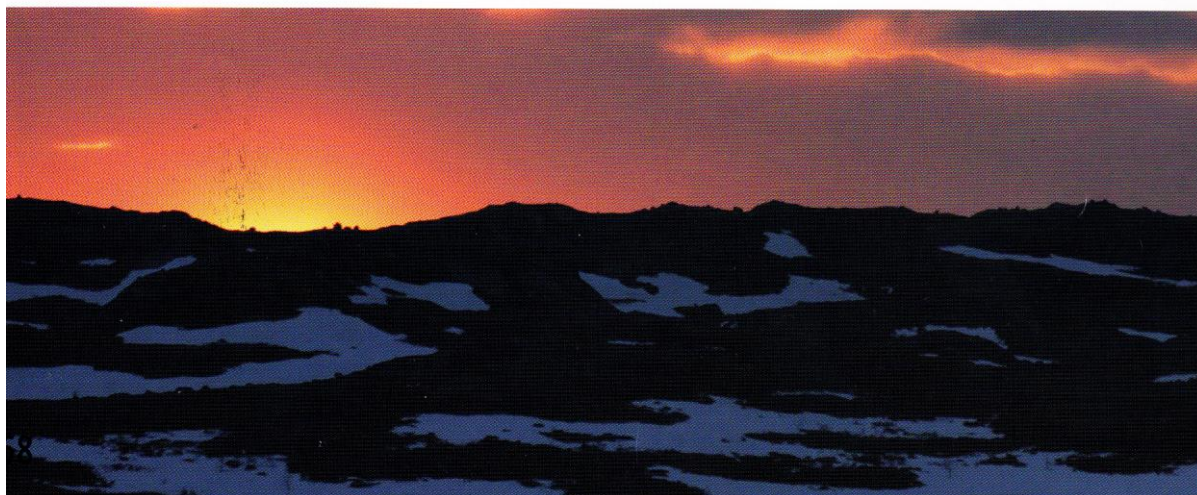
Fjelltoppens sølvbleke skjær
viser at månen er nær;
over de samlede graner
skyene svever som svaner.
Snart vil blide
stråler glide
over all den herlighet, du aner.

Lukk dog ei øyet i natt,
våk med erindringens skatt!
Her, mens du sitter alene,
åpner seg minnenes scene,
her vil fromme
skygger komme
vinkende blant månelyste grene.

Hør hvor de hvisker deg ømt
alt hva din lengsel har drømt,
se hvor de bringer tilbake
gjenskinns av fagre dager!
La det tindre;
det vil lindre
smerten i ditt savn og i din klage.

OPPGAVE 13

- A Hva synes du var fint med diktet *En vårnatt*?
- B Gi eksempler på rimsystemet, bokstavrim, rytme, metaforer osv.

Fra selskaplivet i Kristiania

Var de ikke stilig kledd?

Mote i 1850-årene.

Forelskelser

Welhaven deltok ofte i selskaplivet i Kristiania. Her traff han Camilla Wergeland for første gang, og han ble straks forelsket. Camilla var en intelligent, vakker og tiltrekkende pike som tiltalte Welhavens romantiske natur. I lidenskapelige kjærlighetsdikt og brev uttrykte han sine sterke følelser for Camilla. På avstand kunne han dyrke henne i drøm og fantasi og forgude skjønnheten hennes.

Welhaven elsket også naturen. Naturen var for ham fylt av sjelelig liv og romantiske stemninger. Her kunne han tilbe sin elskede og gjenvinne sjelefred:

Forårsdikt V

I skovens ly jeg sitter
ved birkens rot;
blant vårens lyst og kvitter
synker mitt mot.

Men her, bak disse skygger,
jeg fant et skjul;
i birkens grene bygger
en stille fugl.

Jeg skal en vårdag huske
med varig savn;
da klang fra alle buske
et deilig navn.

Der er en rune ristet
i birkens hud;
den har sin krone mistet,
er gået ut.

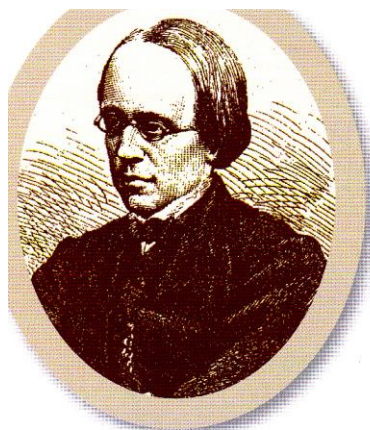

LIDENSKAPELIG følelsesmessig
engasjert

SKOV skog

BIRK bjørk

RUNE bokstavtegn fra norrøn tid

Halfdan Kjerulf (1815–68). Idas eldre bror regnes for en av Norges fremste komponister fra romantikken.

LEKTOR person som underviser og har høyere utdanning

Samarbeidet med Halfdan Kjerulf

Etter at Ida døde, ble Welhaven godtatt som svigersønn av fru Kjerulf, og han bodde hos familien til han i 1845 giftet seg med en dansk kvinne. I denne perioden samarbeidet han med broren til Ida, komponisten Halfdan Kjerulf. De to kunstnerne bodde i samme hus noen år, og samarbeidet førte til at Kjerulf satte musikk til noen av Welhavens dikt.

Kjente diktverk av J.S. Welhaven

1834: *Norges Dæmring*

1838: *Digte*

1844: *Nyere Digte*

1847: *Halvhundrede Digte*

1851: *Reisebilleder og Digte*

Det var nok Camilla forfatteren hadde i tankene da han skrev *Forårsdikt*. Savnet av hans elskede, det «deilige navn», trenger gjennom naturopplevelsen og gjør den lyse vårdagen vemodig og trist.

Kjærlighetsforholdet til Camilla ble opprivende og konfliktfylt for begge parter. Welhaven kunne være brysk og avvisende når Camilla stilte krav og ga uttrykk for egne ønsker. Kanskje lignet de for mye på hverandre: to sterke personligheter med kunstneriske evner og en god porsjon romantiske drømmer.

I 1837 møtte Welhaven en annen kvinne. Hun het Ida Kjerulf og var tjueto år gammel. Han fridde til henne, og hun sa ja. Men moren til Ida nektet å gi datteren fra seg fordi Welhaven ikke hadde fast arbeid og derfor ikke kunne forsørge henne. I tre år hadde de kontakt i hemmelighet, og Welhaven skrev mange kjærlighetsbrev til Ida. Men sommeren 1840 ble Ida dødssyk av tuberkulose, og i november samme år døde hun, bare tre uker etter at Welhaven hadde blitt utnevnt til lektor i filosofi.

Ida Kjerulfs bortgang ble et stort slag for Welhaven, og det satte dype spor i diktersinnet. Mange av diktene han skrev i ettertid, var preget av denne tragiske hendelsen.

OPPGAVE 14

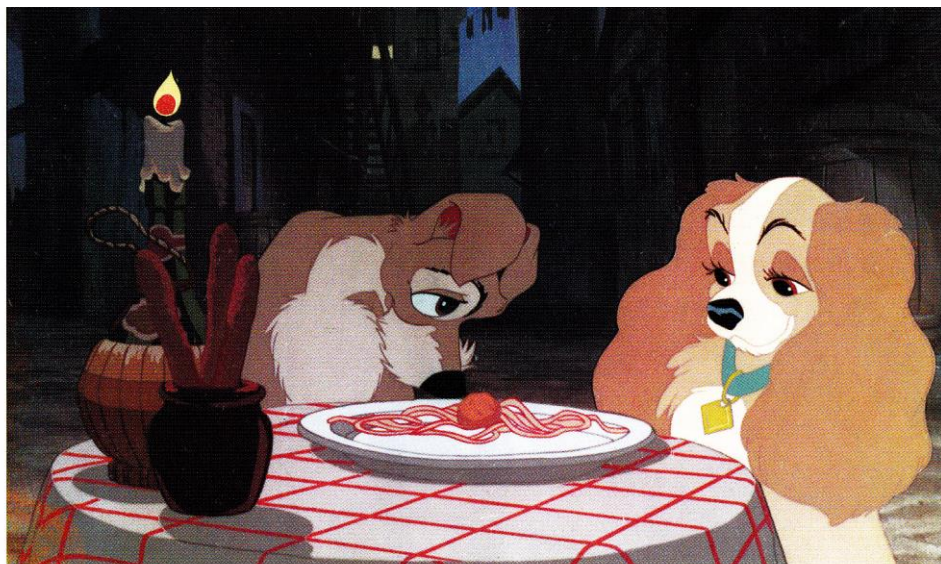
- A Hva slags syn hadde Welhaven på diktning?
- B Hvordan traff Welhaven Camilla Wergeland, og hvorfor ble han så forelsket i henne?
- C Hvorfor ble forholdet mellom de to så vanskelig?
- D Hva skiller Welhavens skrivestil fra Wergelands?

Henrik Wergeland, Johan Sebastian Welhaven og Camilla Collett opplevde og ga uttrykk for hvordan «den store kjærligheten» virket inn på deres liv. Svært mange andre forfattere og kunstnere har gjort det samme. På de neste sidene kan du lese om hvordan noen unge mennesker i dag opplever forelskelse og kjærlighet.

OPPGAVE 15

Før du leser artikkelen på neste side:

Skaff deg et hovedinntrykk av innholdet i teksten før du begynner å lese. Se på tittel og overskrifter. Hva handler det om? Hvorfor tror du denne teksten kommer akkurat her? Les begynnelsen av noen avsnitt. Bruk denne informasjonen og bakgrunnskunnskapene dine til å gjette hva teksten handler om. Deretter leser du teksten.

© Disney

Romantisk øyeblikk!
 Stillbilde fra tegnefilmen *Lady og Landstrykeren*

Forelskelse

DET ER GODT Å VÆRE hodestups forelsket. Hormonene herjer i kroppen og gjør oss ruset. Naturlig ruset vel å merke.

Den kommer ofte med sol, sommer og varme. Eksploderer og sender oss til himmels: Forelskelsen.

Den har ingen aldersgrenser

Noen blir sjelden forelsket, mens andre forelsker seg gang på gang. Når en er ung, er det vanlig å forelske seg i flere samtidig, gjerne av ulike kjønn. Det er også vanlig å forelske seg i mennesker det aldri vil bli noe forhold med, for eksempel en lærer eller en popstjerne.

Dagdrømmer

Det er få ting som gir like mye energi som å være forelsket. Det kribler og kiler overalt i kroppen, og det skjer også ting i hodet. Du dagdrømmer og tenker konstant på den du er forelsket i, og det kan være umulig å konsentrere seg om noe annet. Du føler deg rett og slett ruset.

Sjokkbølger

Alle som har opplevd det, vet at forelskelse er noen av de sterkeste følelsene man kan

kjenne. De fysiske reaksjonene den forelskede opplever i nærkontakt med den begjærte, er tydelige: skjelving, stamming, rødming, klønethet, raskere puls, gelé i knærne. Det er ingen tvil om at forelskelsen sender sjokkbølger fra hodet og helt ned i tærne.

Hormonene herjer

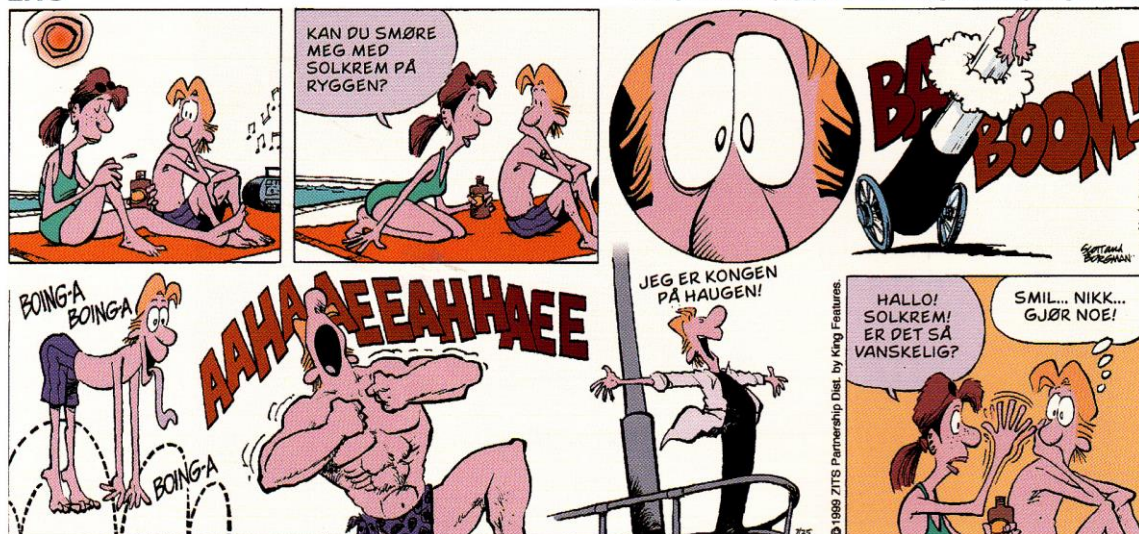
I naturvitenskapen forklarer man forelskelse ut fra hormoner. Hormonene blir skilt ut fra kjertlene i kroppen, og fungerer som kjemiske budbringere mellom de ulike organene i kroppen.

Adrenalin i full aksjon

Adrenalin er et hormon som aktiviseres når vi blir sint eller redd. Men adrenalinet er også i full aksjon når vi er forelsket: Man svetter, får hjertebank, og pupillene blir faktisk også større. Adrenalinet virker på musklene, og det gjør at hjertet slår raskere og du blir rastløs. Når kroppen blir stresset på denne måten, oppfatter hjernen det som en slags smerte. Den begynner å skille ut kroppens naturlige smertestillende stoffer. Disse gir deg en følelse av velvære og beruselse.

ZITS

BY JERRY SCOTT AND JIM BORGMAN

Lykkemolekylet

Forelskelsen slipper også fri et annet hormon, nemlig signalstoffet dopamin. Dopamin aktiverer behag- og lystsentre i kroppen, og kalles derfor ofte for lykkemolekylet. Dopamin gjør oss glade og fornøyde og gir masse energi og en opprømt følelse. Når man blir forelsket, øker aktiviteten av dopamin i hjernen. Det er den vitenskapelige forklaringen på at nyforelskede blir euforiske, friske og raske og føler at de svever. Når adrenalinet og dopaminet herjer rundt i kroppen, er det ikke rart vi føler oss høye!

Hva gjør forelskelsen med deg?

- ▶ Forelskelse gjør deg euforisk og kan gi deg en svevende følelse, som om du går på skyer.
- ▶ Alle sansene blir forsterket når den du er forelsket i, er i nærheten; hans eller hennes berøring er elektrisk, øynene er mer intense, og vedkommende lukter bedre enn andre.
- ▶ Du får mindre behov for søvn.
- ▶ Du kan miste matlysten.
- ▶ Trangen til å se, røre ved eller snakke med den du har kjær, øker i så stor grad at den føles vanedannende.
- ▶ Hvis dere er adskilt i en periode, kan du oppleve abstinenssymptomer som angst og depresjon.

- ▶ Forelskede har redusert aktivitet i de områdene av hjernen som er knyttet til depresjon og frykt.

Hvordan kan du vise den andre at du er forelsket?

- ▶ blikk-kontakt
- ▶ smile til
- ▶ gi oppmerksomhet
- ▶ holde deg nær eller komme nær
- ▶ invitere på kino, gå tur
- ▶ bruke venner til å fortelle det som du ikke tør selv
- ▶ sende SMS

Hvordan merker du at noen er forelsket i deg?

- ▶ han/hun tenker mer på utseendet sitt
- ▶ han/hun prøver å være ekstra tøff og dyktig
- ▶ han/hun rødmer lett, spesielt når du er i nærheten
- ▶ han/hun blir mer klønete, tøffere, morsommere når du er i nærheten ■

UNG.NO

EUFORISK av eufori: sterk lykkefølelse, opprømt

OPPGAVE 16

- A På hvilken måte stemte forventningene dine om hva teksten kom til å handle om? Hva i teksten hadde du ikke ventet deg?
- B Diskuter innholdet i artikkelen. Hva kjenner dere dere igjen i, og hva kjenner dere dere ikke igjen i?
- C Skriv et dikt om forelskelse. Gi hverandre tilbakemelding underveis, og skriv ett utkast til. Når dere er ferdige, kan dere samle alle diktene i en mappe.
- D Gjør om diktet til en fortelling, novelle eller en femruters tegneserie. Hvordan ble teksten?

Karl Magnus (18) – om det å komme ut av skapet

«MAMMA, HVIS JEG KOMMER HJEM med kjæresten min en gang, må du ikke bli forundret hvis det er en gutt,» sa Karl Magnus til moren sin.

Karl Magnus Nyeng er en ung mann fra Nord-Trøndelag som studerer kunst i Oslo. Han møter hos ung.no med et smil og ønsker å fortelle sin historie, ikke bare om hvordan og når han kom ut av skapet, men også om det å bli voksen.

– Det var i 9. klasse at tankene begynte å gå i spinn, sier Karl Magnus. Jeg begynte å innse at jeg ikke var som alle andre i klassen, jeg ble bare mer og mer interessert i gutter. Når jeg så på andre gutter, ble både psykiske og fysiske følelser satt i gang.

På ungdomsskolen fikk ingen vite at han var homofil. Han hadde lav selvtillit, og turte ikke si det.

Som ild i tørt gress

– På videregående forandret alt seg. Selvtilliten min vokste, og jeg ble sterkere og sterkere for hver dag som gikk. Det var mange som var sikre på at jeg var homo, og etter hvert bekreftet jeg det til ei venninne.

Karl Magnus følte at alt snakket rundt ham tvang ham ut av skapet, og det førte til at han til slutt turte å si det hjemme.

Å si det til familien – kanskje ikke alltid en overraskelse?

– Den første jeg sa det til, var søstera mi.

Vi brettet klær sammen, og hun spøkte med «homo ultra». Så svarte jeg: «Det er moro at du sier det, for jeg er homo.» Hun sa hun hadde visst det lenge, og hadde prøvd å få meg til å si det i «evigheter».

En dag spilte Karl Magnus på dataen sin, og bestemte seg spontant for å si det til moren sin. Hun satt og løste kryssord, og han satte seg bare ned ved siden av henne.

36

36

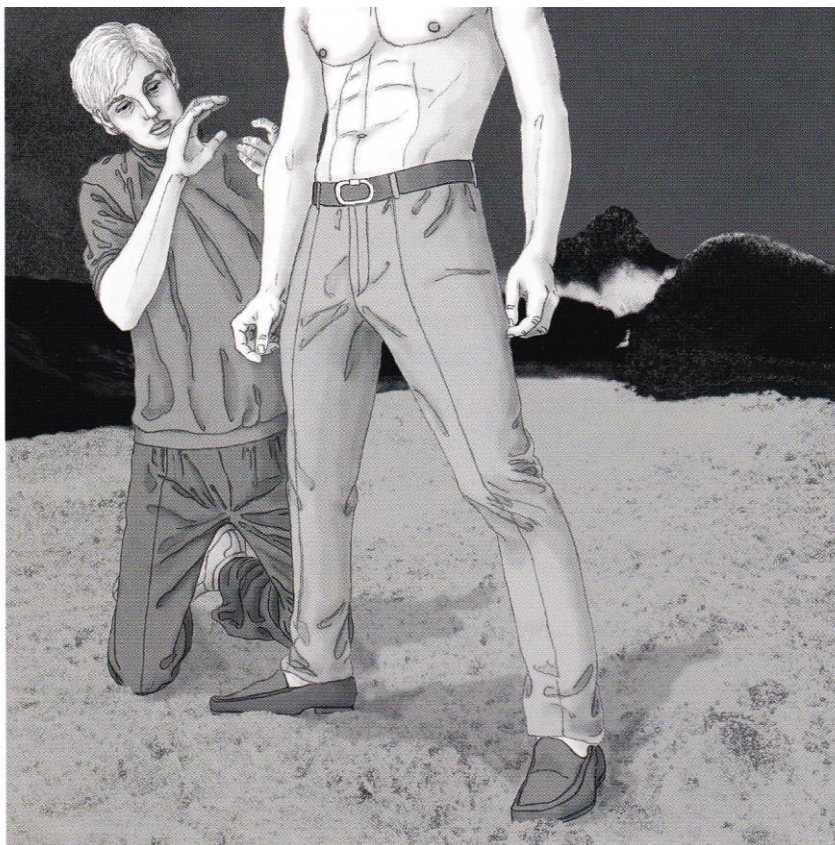
37

Å komme
ut av
SKAPET

70

70

71

Tiril Schröder:
*Impossible Sweetness and
 Light* (tegning og
 fotokollasj på fotopapir,
 60 x 80 cm), 2001

Og så sa han det som hadde vært så vanskelig for ham å si ...

– «Mamma, hvis jeg kommer hjem med kjæresten min en gang, må du ikke bli forundret hvis det er en gutt.» Moren tok det veldig pent og fikk i oppgave å fortelle det til resten av familien – som også tok det bra.

Livet etterpå – er det noen forskjell?

– Selvtilliten min har vokst masse, og vokser fortsatt, sier Karl Magnus med glød.

I dag studerer han kunst i Oslo, og sier at kunsten er en minst like stor del av ham som legningen. Han er også smertelig klar over at ikke alle har hatt en like strak vei som ham.

Snakk med noen

– Snakk med noen du stoler på 100 %, den personen trenger ikke være familie eller en venn. Det er viktig at du får snakket om det, sier han. ■

Bjørn LeComte, [UNG.NO](http://ung.no) 2. januar 2006

OPPGAVE 17

- A Hva handler teksten ovenfor om?
- B Hva var det Karl Magnus opplevde i 9. klasse?
- C Hva var det han opplevde på videregående?
- D Hva slags sjanger brukes i denne teksten? Nevn noen kjennetegn.
- E Hva tror du menes med «å komme ut av skapet»? Hvorfor tror du dette er valgt som tittel?

Trine Folmoe: *Vinteren plukker blader av høsten*
(200 x 200 cm), 1993

Å komme ut: Kaja

KAJA BEGYNTE Å TENKE på at hun kanskje var lesbe, allerede da hun gikk i syvendeklasse, men først i åttende gikk det virkelig opp for henne. Da ble hun kjempeforelska i ei jente i parallellklassen.

– Jeg ble fortvila og forvirra. En forelskelse oppleves vanligvis som noe positivt, men slik var det ikke for meg.

Forteller det hjemme

Heldigvis hadde Kaja et nært forhold til moren sin, og etter å ha tenkt seg om i to uker valgte hun å fortelle henne om forelskelsen.

– Jeg visste at mamma ville ta det helt greit, fordi hun har en god kamerat som er homse.

Far overrasket

Uka etter fikk også far vite om forelskelsen. For ham var det mer fremmed enn for mor.

– Men det var likevel helt greit. Han ble bare

veldig overrasket, fordi han hadde en forestilling om at lesber var kraftige machodamer, og det stemte ikke med lille, søte meg.

Er jeg lesbe?

Kaja var fortsatt ikke sikker på om hun virkelig var lesbe. Hun var riktignok stormforelska i ei jente, men det kunne vel gå over? Hun hadde hørt mange ganger at man gjerne var litt forvirra i puberteten, og at en forelskelse ikke behøvde å bety noen ting. – Det tror jeg skjer svært sjelden. Er man homo, så tror jeg man vet det. Slike råd fører bare til at man blir gående og vente på at det skal gå over, som om det var en sykdom.

Nære venner

I første klasse på videregående fikk Kaja to gode venninner fra Oslo Kristne Senter. Som venninner flest fortalte de hverandre om forelskelser og andre personlige ting. – Jeg visste etter hvert veldig mye om dem, uten at de fikk vite noe om meg. Spurte de meg om gutter, fortalte jeg bare at det hadde de ikke noe med.

Vennene støttet meg

Til slutt valgte Kaja likevel å fortelle dem at hun var lesbe. – Fordi de var kristne, hadde jeg trodd at de ville reagere negativt, men de syntes det var greit, og støttet meg fullt ut i at jeg måtte få være den jeg var. Etter «avsløringen» fikk vi mye bedre kontakt, og endelig kunne også jeg snakke om mine forelskelser.

Helt naturlig

I dag har Kaja sluttet å fortelle folk at hun er lesbe, fordi hun ikke synes det er noe spesielt å fortelle om. – Jeg lar heller folk forstå det ved å si for eksempel: «hun jeg var sammen med sist» eller noe sånt, som om det er noe helt naturlig. ■

UNG.NO

OPPGAVE 18

- A Hva handler teksten ovenfor om?
- B Hva skjedde med Kaja i åttendeklasse?
- C Hvem fortalte hun hemmeligheten til, og hvordan reagerte de?

Den store kulturstriden

I flere hundre år har embetsmennene styrt Norge, men i 1830-årene kommer flere bondepolitikere inn på Stortinget og utgjør etter hvert en maktfaktor i norsk politikk. De fleste bønder og embetsmenn er enige om at den nye nasjonen Norge må få sin egen litteratur og sitt eget språk. Men hvordan skal dette gjennomføres? Her oppstår det delte meninger. Etter hvert dannes det to forskjellige grupper som enten støtter bøndene eller embetsmennenes syn på hvordan det skal gjennomføres.

Patriotene, som støtter Henrik Wergeland, ønsker å skape en selvstendig norsk kultur og bygge videre på de gamle bondetradisjonene. Norsk språk og litteratur må skapes av nordmennene selv, og Danmark skal ikke lenger være et kulturelt maktsentrum.

På motsatt side står *Intelligenspartiet* eller *danomanene*, som de også blir kalt. Welhaven er en av foregangsmennene og mener at kulturlivet i Norge trenger impulser utenfra, og man bør derfor bygge videre på den rike kulturarven Norge har felles med Danmark. Bak disse meningene ligger det også et ønske om å opprettholde embetsmennenes privilegier i Norge.

PATRIOT fedrelandsvenn
IMPULS påvirkning
PRIVILEGIER særrettigheter

Jødenes Modtagelse i Christiania

Under kulturstriden var det ofte stor uenighet og høy temperatur under diskusjonene. Dette bildet skildrer et møte i jødesaken (se side 151) og er antagelig laget i 1839. Tegning av Adolph Tidemand til Henrik Wergeland.

Striden mellom de to partiene blir lang og bitter og varer langt utover i 1830-årene. I taler og avisinnlegg angriper Welhaven og Wergeland hverandre, ofte på en svært usaklig måte. Denne konflikten blir opptakten til et personlig fiendskap som skal vare livet ut.

På sidelinjen står Camilla Wergeland og er vitne til den bitre striden mellom broren og Welhaven.

OPPGAVE 19

- A** Lytt til opptak 7 på CD-en. Her får du høre en radiodebatt mellom Wergeland og Welhaven der de gir uttrykk for hvor de står i den store kulturstriden, og deres ulike syn på diktekunsten.
- B** Wergeland og Welhaven var uenige om hvordan man skulle skape et eget norsk språk og en egen norsk litteratur. Lag et rollespill der Patriotene og Intelligenspartiet fyker i tottene på hverandre. Skriv ned replikkene, fordel roller og framfør.
- C** Hva lærte dere om striden mellom Wergeland og Welhaven ved å lage rollespill? Diskuter.

Camilla Collett (1813–95)

Camilla var den yngste i søskenflokket på fem i Wergeland-familien. Hun ble født i Kristiansand og flyttet senere med familien til Eidsvoll prestegård.

Camilla var en livsglad jentunge som foreldrene hadde store forventninger til. Hun var begavet og hadde en uuttømmelig fantasi. Hun kunne spille komedier i ulike forkledninger, gå på stylter i trapper og deklamere dikt.

Camilla følte nok at hun sto faren nærmest. Riktignok kunne han være tungsindig og gruble mye, men han var en varm og omsorgsfull far med levende interesse for barna sine. Moren hadde, ifølge Camilla, et lyst og positivt syn på livet. På mange måter var hun mindre komplisert, «hun hadde et barns ånd og en serafs hjerte,» skrev Camilla.

På prestegården på Eidsvoll kunne barna leke og ha det moro fra morgen til kveld. Faren hadde bibliotek, og Camilla fikk lov til å lese så mange bøker hun ville. I tillegg fikk hun og søsknene undervisning av egne huslærere. Men selv om Camilla var livsglad og full av energi, kunne hun ofte føle seg ensom. Om dette forteller hun i selvbiografien *I de lange Nætter*:

Å DEKLAMERE å si eller lese opp noe på en litt høytidelig måte

SERAF engel

SELVBIOGRAFI bok som handler om forfatterens liv

Nicolai Wergeland:
Portrett av Camilla
Collett som ung
(8,5 x 6,5 cm), 1831

«Om den ensomhet der den gang hersket i disse daler og langs den dype, buktende elv, kan man nu ikke gjøre seg noe begrep, og jeg kunne i halve dager ferdes der nede. Hvilke tanker, planer, drømmer har disse daler ikke fostret i sitt skjød! En ubeskrivelig sorgmodighet kunne undertiden der overfalle meg. Især de lange søndagseftermiddagene når våren brøt opp med sol og isluft, når den gule hestehov skjøt opp i leirfallene og bjerkene dryppet av de sår vi tilføyde dem.»

På pikeskole

Tretten år gammel ble Camilla sendt til Jomfru Pharos pikeinstitutt i Kristiania. Her skulle hun være i ett år. Hun mistrivdes fra første stund, og det hjalp ikke på humøret at medelevene var noen «asener de fleste, likeså uoppdragne som jeg og meget *råere*». Hun følte seg annerledes enn de andre, ble ertet og hadde vanskelig for å bli godtatt.

Etter dette mislykkede året i Kristiania ble Camilla sendt til en pikeskole i Slesvig i Tyskland. Her fikk hun kristendomsundervisning, ble fortrolig med tysk og dansk litteratur og tok kurs i tegning og musikk. Men hun ble ikke godtatt her heller, før hun en dag satte seg i respekt med «hungerprøven». En medelev utfordret henne til å leve for to skilling om dagen i åtte dager. Camilla tok utfordringen og ville vise jentene hvor sterk hun kunne være. Hun lot være å spise og ble etter hvert alvorlig syk. Men doktoren ble tilkalt, og Camilla ble frisk og vant «veddemålet».

ASEN esel

SLESVIG dansk navn på Schleswig, det gamle grenseområdet mellom Danmark og Tyskland

SKILLING gammel norsk mynt

Signe Scheel:
Skrivegården på Toten
 (37 x 45 cm), 1888.
 Kvinners daglige sysler
 på 1800-tallet. Var det
 dette Camilla Collett
 kritiserte når hun skrev?

Den store ungdomsforelskelsen

Etter oppholdet i Tyskland dro Camilla hjem til Norge og levde et stille og tilbaketrukket liv sammen med familien på Eidsvoll. Nå fikk hun tid til å tenke på hva hun ville gjøre med livet sitt. Hun ventet på at noe stort skulle skje.

Ønsket gikk i oppfyllelse da hun sytten år gammel traff Johan Sebastian Welhaven. Den vakre studenten fra Bergen trollbandt Camilla fra første stund. De ble stormfullt forelsket i hverandre.

Hjemme på prestegården var alle klar over at Camilla var forelsket i erkefienden Welhaven. Når hun forsvarte synspunktene hans, ble hun nærmest sett på som en forræder. Men Camilla holdt i virkeligheten med begge parter. I et brev til venninnen Emilie Diriks forsvarer hun også broren sin med nebb og klør:

«Jeg skulle være ufølsom for Henriks sak? Du vet ikke hvilke forhåpninger jeg har gjort meg om denne bror. Det var en tid jeg tenkte på ham med stolthet. – Jeg visste han aldri ville bli noe for oss, men jeg tilga ham det, når han bare ville bli en stor dikter. – Det er hårdt å lese denne koldblodige fordømmelses dom over ham ...»

Etter hvert ble kjærlighetsforholdet til Welhaven så anstrengende for Camilla at det gikk på helsen løs. Hun fikk stadig brev fra Welhaven om at hun måtte være hans nære venn og fortrolige. Foreløpig ville han ikke gå lenger enn det. Det som opptok ham mest, var striden mellom ham og Henrik Wergeland.

For Camilla var dette både sårende og nedverdiggende. Jo mer hun leste brevene hans, desto mer ydmyket ble hun. Hun måtte ta en avgjørelse, og i 1836 bestemte hun seg for å reise til noen venner i Hamburg og starte et nytt liv.

OPPGAVE 20

- A** I begynnelsen av dette kapitlet leste du utdrag av *Fra J til A* av Hanne Ørstavik. Jeg-personen i teksten, Julie, skriver e-post til Aleksander, som hun er forelsket i.
- Tenk deg at Camilla Collett lever i vår tid og forteller om kjærligheten og bekymringene sine i en e-post til Johan Sebastian Welhaven. Hva skriver hun, og hvordan uttrykker hun seg? Skriv e-posten for henne.
- B** Welhaven får e-posten fra sin elskede. Han kvier seg for å svare og bestemmer seg for å «chatte» med Camilla på nettet i stedet. Da får han raskere svar tilbake. Skriv eksempler på hvordan «chattingen» foregår.
- C** Mange bruker tekstmeldinger når de skal uttrykke følelser eller er forelsket i en annen. Måten man uttrykker seg på, blir ofte annerledes enn hvis man skriver det samme på brevpapir. Tenk deg at du skal skrive en tekstmelding til en du er forelsket i. Hva vil du skrive? Etterpå kan du skrive det samme, men da som et brev.
- D** Camilla Collett følte seg åpenbart presset mellom broren og Welhaven. Kjærligheten til dem begge var sterk, men på forskjellig måte. Hvordan?
- E** Trekantdramaer blir ofte skildret i filmer, i teaterstykker, i TV-serier, i blader, romaner og noveller. Nevn eksempler på slike dramaer du har sett eller lest. Lag en oversikt.
- F** Mange ukeblader og ungdomsblader handler om kjærlighet og romantikk. Hvordan skildres den store kjærligheten i disse bladene? Diskuter.

Frigjøringsår

I Hamburg fikk Camilla nye venner og nye beundrere. Hun fikk kjærligheten til Welhaven på avstand, og i et brev til en venninne skrev hun at hun ikke elsket ham mer. Hun var bitter og grublet over årsakene til det mislykkede forholdet.

Etter hvert begynte hun å innse at årsakene kanskje lå utenfor henne selv: i selve kvinnens livssituasjon. Ifølge tidens oppfatning var målet med en kvinnes liv å bli godt gift! Protesterte hun, ble hun utestengt fra det gode sosiale liv. En ung pike måtte leve for sin mann og sine barn, være ydmyk og selvoppofrende og alltid tenke på familiens beste. Hun skulle undertrykke sine følelser og aldri bryte ekteskapets hellige fred. Dette var kvinnens lodd i livet, en skjebne Camilla slett ikke ville godta. I et brev til broren Oscar skriver hun:

RAVNEKROK avsides sted

DYDEFULLT MENNESKE menneske med verdifulle egenskaper

FORLOREN SKILPADDE matrett av strimlet kalvekjøtt, kjøtt- og fiskeboller i brun saus; forloren: uekte

FORTEPIANO eldre navn for piano

Å KONVERSERE å snakke sammen på en selskkelig måte

BAKKELSE mindre bakverk, ofte stekt i smult

FORDRING krav

SPINNEROKK spinneredskap

Adolph Tidemand: *Besøk hos en fattig kone*, 1848

«Det er skrekkelig hva for fordringer man gjør til oss stakkars damer, hvor uhyre meget det skal til i vår ravnekrok for å bli anerkjent for et skikkelig, dydefullt menneske. Alt, alt fordrer man, man skal kunne språk og stoppe strømper og pølser, gå i kjøkkenet og ha en hvit hud, lave forloren skilpadde og danse, spille på fortepiano, være ordentlig og konversere, bake bakkelse og være vittig, og med alt dette være *snill* og tilfredsstillende det hele sleng av moralens fordringer [...]. Å du lykkens yndling! du er *mann*, og du er fri! Du er ung og kraftig til sjel og legeme – du kan gripe inn i det friske liv, du kan virke, du kan skape, du kan *leve* med ett ord! Jeg er også ung; jeg er også kraftig av sjel, men jeg er en stakkars kvinne som må sitte bak spinnerokken i en gammel øde prestegård i en øde egn av et øde ensomtliggende land.»

To forskjellige verdener
Interiør fra borgerskapet, ca. 1900

JURIST person som har studert landets lover, rettsvitenskap

FØLJETONG fortsettelsesfortelling i ukeblad eller avis

RADIKAL som ønsker store forandringer i samfunnet

Camilla gifter seg

I 1841 giftet Camilla seg i Eidsvoll kirke med juristen Peter Jonas Collett. De hadde da vært forlovet i to år. Peter Jonas Collett var en helt spesiell mann. Han var åpen og ærlig og ga Camilla tro på seg selv, samtidig som han oppmuntret henne til å skrive.

Etter at de hadde giftet seg, bygde de en liten villa bak Slottet i Kristiania. Peter Jonas Collett ble professor, og de fikk fire sønner.

I denne tiden fikk Camilla utgitt noen artikler og føljetonger, riktignok anonymt. Men de fleste visste hvem forfatteren var, og mistroen til Collett-familien ble desto større. En kvinne som drev med forfatterskap, og i tillegg hadde sterke radikale meninger, kunne man ikke stole på. En slik husfrue måtte da forderve både mann og barn.

Men Camilla og Peter Jonas lot seg ikke knekke. Ekteskapet med Peter Jonas Collett var den lykkeligste perioden i Camillas liv. Men det skulle ikke vare lenge. Etter ti års ekteskap døde Peter Jonas Collett, og Camilla satt alene igjen med fire barn. Hvordan skulle hun forsørge seg og barna?

Å spille fortepiano

Harriet Backer: *Chez moi*
(89 x 105,5 cm), 1887

En ensom enke

Etter det tragiske dødsfallet fikk Camilla tilbud om økonomisk hjelp fra mannens brødre. En enke uten inntekter hadde ingen mulighet til å forsørge en familie. Men hun avslo tilbudet, og i sin nød bestemte hun seg for å selge huset. En kald vinterdag måtte hun ta sønnen Robert med til onkelen hans og be ham overta gutten. Etterpå reiste Camilla med de andre barna til København. Dette var starten på mange vonde år med vandring og rotløshet.

Nå bestemte hun seg for å skape seg et levebrød som forfatter. Selv om det var et usikkert yrke, betydde det frihet og selvstendighet, og det var det viktigste for Camilla.

I mange år flakket de omkring i utlandet og flyttet inn og ut av pensjonater og hybler. Hun begynte så smått å skrive og ønsket å ta et oppgjør med fortiden. I papirene sine fant hun innledningen til en roman hun hadde begynt på mens mannen ennå levde.

En erfaren og moden kvinne

Portrett av Camilla Collett. Tegnet av kvinnesaks-pioneren Aasta Hansteen, som opprinnelig var utdannet som kunstmaler.

Kvinnelige forfattere

ble latterliggjort av den franske tegneren Honoré Daumier. Han skrev denne teksten til tegningen: «Farvel, kjære, jeg går for å treffe mine forleggere og kommer trolig sent hjem ... ikke glem å gi Dodore grøt to ganger til i dag.»

FORNUFTSEKTESKAP når en gifter seg uten kjærlighet, men av fornuftsårsaker

DESSUAKTET likevel

RESIGNASJON underkastelse, forsakelse

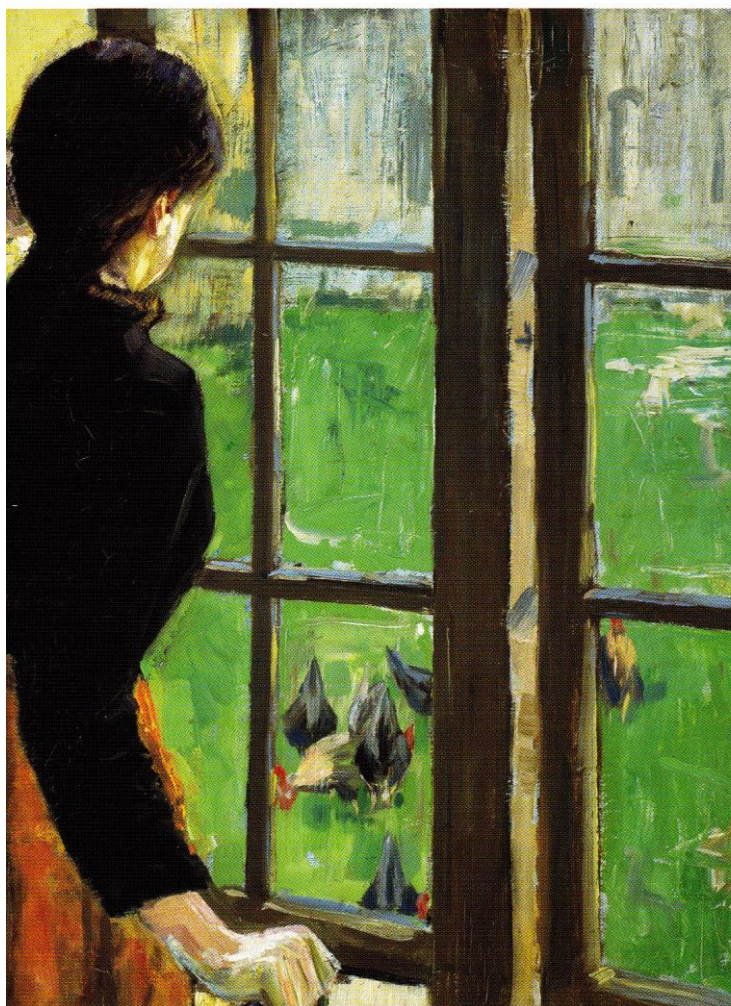
TILBØYELIGHET dragnig, forkjærlighet

FRUENTIMMER kvinne

DYD verdifull egenskap, gjerne en moralsk egenskap

KYNISK kald og hensynsløs

Kalle Løchen: *Kvinne ved vindu* (olje på lerret, 77 x 61 cm), 1885

Amtmandens Døttre

Romanen het *Amtmandens Døttre*. Den handler om fire døtre som blir tvunget inn i ulykkelige fornuftsekteskap. Deres skjebne er at foreldrene tvinger dem til å gifte seg med menn de ikke elsker. Det eneste som betyr noe, er om mannen kan forsørge dem. Den yngste av døtrene, Sofie, er hovedpersonen i romanen. En dag innprenter moren henne denne livsvisdommen:

«Jeg ektet min mann uten lidenskap, og vårt ekteskap har dessuaktet vært lykkelig. Jeg har satt min lykke i resignasjon og oppfyllelsen av mine plikter. Mine eldste døtre har heller ikke giftet seg av tilbøyelighet; men de er blitt lykkelige koner allikevel. – Og mine døtre vil en gang takke meg fordi jeg har lært dem at fornektelse er et fruentimmers skjønneste dyd.»

Sofie har forelsket seg i huslæreren Cold. Men på grunn av en misforståelse avbryter hun kontakten. Full av skyldfølelse og tvil rømmer hun til søsteren Louise. Det viser seg snart at søsteren er dypt ulykkelig over ekteskapet sitt. Hun er bitter og kynisk og bekrefter Sofies egne oppfatninger av kjærlighetens usle kår. Men

Sofies skjebne er allerede bestemt: Hun blir tvunget til å oppgi seg selv og inngå ekteskap med en eldre enkemann.

Camilla kalte *Amtmandens Døttre* en tendensroman, det vil si en roman som kritiserte forholdene i samtiden. Og det gjorde boka virkelig! Romanens budskap sjokkerte publikum, og kritikken var nådeløs. At en kvinnelig forfatter kunne kritisere forholdet mellom mann og kvinne, skulle man ha seg frabedt. Men enda verre var det at forfatteren selv kom fra et borgerlig hjem. En kvinne med hennes bakgrunn burde vise mer takt og tone.

Selv om mange var svært kritiske og fordømmende, var det også mange som beundret Camilla Collett. Boka var den første tendensromanen som ble utgitt i Norge, og den representerte en ny sjanger som skulle bli mye brukt av andre forfattere i de neste tiårene.

Avduking av Camilla Colletts statue i Slottsparken 31. mai 1911. Hildur Schirmer holdt tale, mens de frammøtte, flest kvinner, lyttet oppmerksomt. Statuen er laget av Gustav Vigeland.

Dikter og kvinnesakskvinne

Ved siden av artikler og føljetonger skrev Camilla opp gjennom ungdomsårene en mengde brev og dagboknotater. I 1863 kom selvbiografien *I de lange Nætter*. Resten av forfatterskapet viet hun stort sett til kvinnesaken. Ønsket om å bli tatt på alvor og respektert som kvinne var selve drivkraften i hennes kamp for kvinnenes stilling.

Mot slutten av livet opplevde hun stor personlig medgang. Da det gikk mot åttiårsdagen, ble hun feiret med kvinnetog og hyllet i aviser. Med blomster og hilsener fra inn- og utland ble hun lovprist for sin innsats i kvinnesaken og hedret som dikter.

(Du kan lese mer om Camilla Collett på side 46 i *Fra saga til CD 9B*.)

OPPGAVE 21

- A Hvordan vil du beskrive Camilla Collett som barn?
- B Hvordan var forholdet mellom Camilla og ektemannen Peter Jonas Collett?
- C Hva slags syn hadde Camilla Collett på ekteskap og kvinnens stilling i samfunnet?
- D *Amtmandens Døttre* er nettopp blitt utgitt. Du er svært opprørt på mannens vegne. Hva vil du skrive i bokanmeldelsen din? Du kan også skrive et leserinnlegg.
- E Tenk deg at du er Camilla Collett og skal holde en tale om kvinnens stilling i ekteskapet. Hva vil du si til de frammøtte? Skriv talen.

Eksempler på tendensromaner:

1883: Alexander Kielland:
Gift

1885: Amalie Skram:
Constance Ring

1885: Hans Jæger:
Fra Kristiania-Bohêmen

1886: Arne Garborg:
Mannfolk

Kjente verk av Camilla Collett

1854–55: *Amtmandens Døttre* (første egentlige roman)

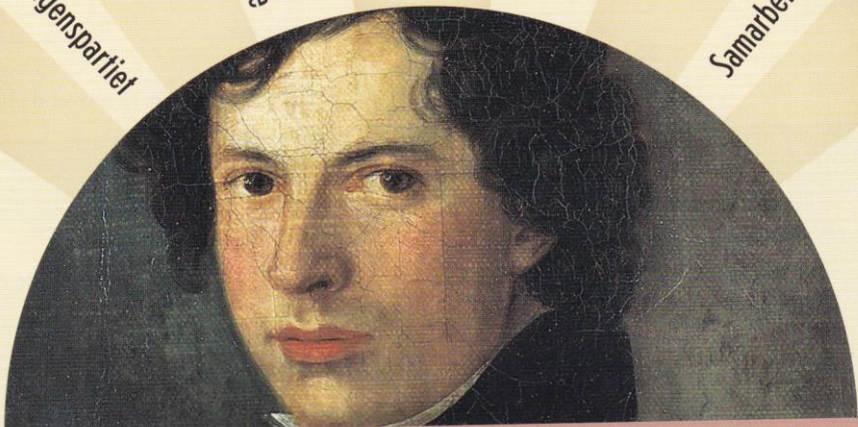
1863: *I de lange Nætter* (selvbiografi)

1868–73: *Sidste Blade I–III* (kvinnesak)

1877: *Fra de Stummes Leir* (kvinnesak)

JOHAN SEBASTIAN WELHAVEN – ET TANKEKART

Intelligenspartiet

Lyriker:
det harmoniske
og skjønne

Problemfyllt kjærlighet

Samarbeid med Halvdan Kjerulf

CAMILLA COLLETT – ET TANKEKART

Trekandrama

På pikeskole

Peter Jonas Collett

Amtmandens Døttre

En ensom enke

Kvinneresak

NASJONALROMANTIKK

åndsstrømning på 1800-tallet
 hvor interessen for fortiden
 og den nasjonale
 folkediktningen var stor

FJÅG glad, fornøyd

Å ANDA å puste

Å HYSA å ta imot som gjest,
 å gi husrom

BJART klart

Å DÅRE å lokke

NUT avrundet fjelltopp

SVEVN søvn

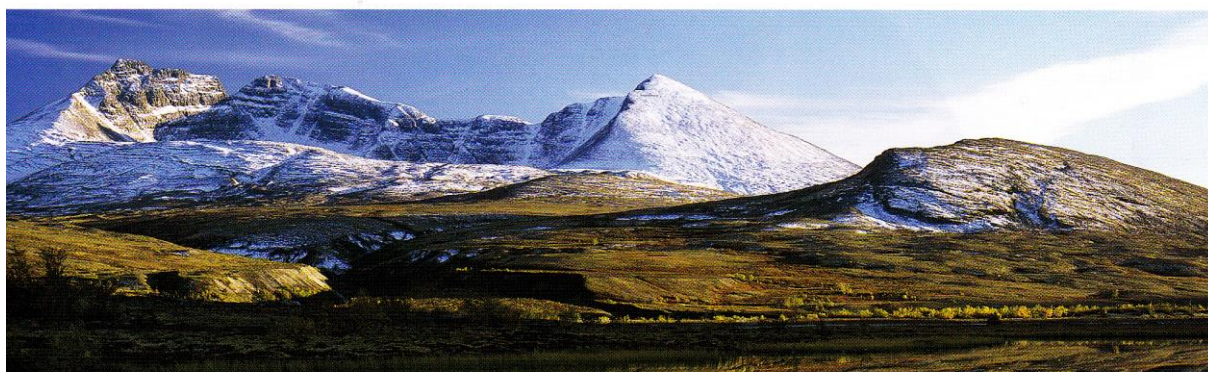
Å HUGGA å roe

NASJONALROMANTIKKEN

I den nasjonalromantiske perioden er det kjærligheten til norsk natur og norsk folkeliv som står i sentrum for kunsten og diktningen. Den norske folkesjelen blir oppdaget, og kunstnerne vandrer rundt i Norge for å skrive ned eventyr, sagn og folke-musikk.

No ser eg atter ...

Var det dette landskapet Aasmund Olavsson Vinje så utover da han skrev diktet sitt?

Ved Rondane

No ser eg atter slike fjell og dalar
 som dei eg i min fyrste ungdom såg,
 og same vind den heite panna svalar,
 og gullet ligg på snø, som før det låg.
 Det er eit barnemål som til meg talar,
 og gjer meg tankefull, men endå fjåg.
 Med ungdomsminne er den tala blanda:
 Det strøymmer på meg så eg knapt kan anda.

Ja, livet strøymmer på meg som det strøymde
 når under snø eg såg det grøne strå.
 Eg drøymmer no som før eg alltid drøymde
 når slike fjell eg såg i lufti blå.
 Eg gløymmer dagsens strid, som før eg gløymde
 når eg mot kveld av sol eit glimt fekk sjå.
 Eg finner vel eit hus som vil meg hysa
 når soli heim til natti vil meg lysa.

Alt er som før, men det er meir forklåra,
 så dagsens ljøs meg synest meire bjart;
 og det som beit og skar meg så det såra,
 det gjerer sjølv skuggen mindre svart;
 sjølv det som til å synda tidt meg dåra,
 sjølv det gjer harde fjellet mindre hardt.
 Forsona koma atter gamle tankar:
 Det same hjarta er som eldre bankar.

Og kvar ein stein eg som ein kjenning finner,
 for slik var den eg flaug ikring som gut.
 Som det var kjemper, spør eg kven som vinner
 av den og denne andre høge nut.
 Alt minner meg; det minner og det minner
 til soli bort i snøen sloknar ut.
 Og inn i siste svevn meg ein gong huggar
 dei gamle minne og dei gamle skuggar.

Aasmund Olavsson Vinje

OPPGAVE 22

- A Lytt til musikkstykket *Ved Rondane* av Edvard Grieg på spor 8 på CD-en. Forsøk å se for deg den norske naturen som Edvard Grieg var inspirert av. Hvilke bilder og lyder ser du for deg eller hører du når du lytter til musikkstykket?
- B Aasmund Olavsson Vinjes dikt og Edvard Griegs musikkstykke kan kalles nasjonalromantisk. Hva tror du menes med det? Diskuter i gruppa.

Søndagskledd bondefamilie

Kanskje beundrer de skjønnheten i den storslagne naturen? J.C.Dahl: *Rjukanfossen* (78 x 69 cm), 1830

179

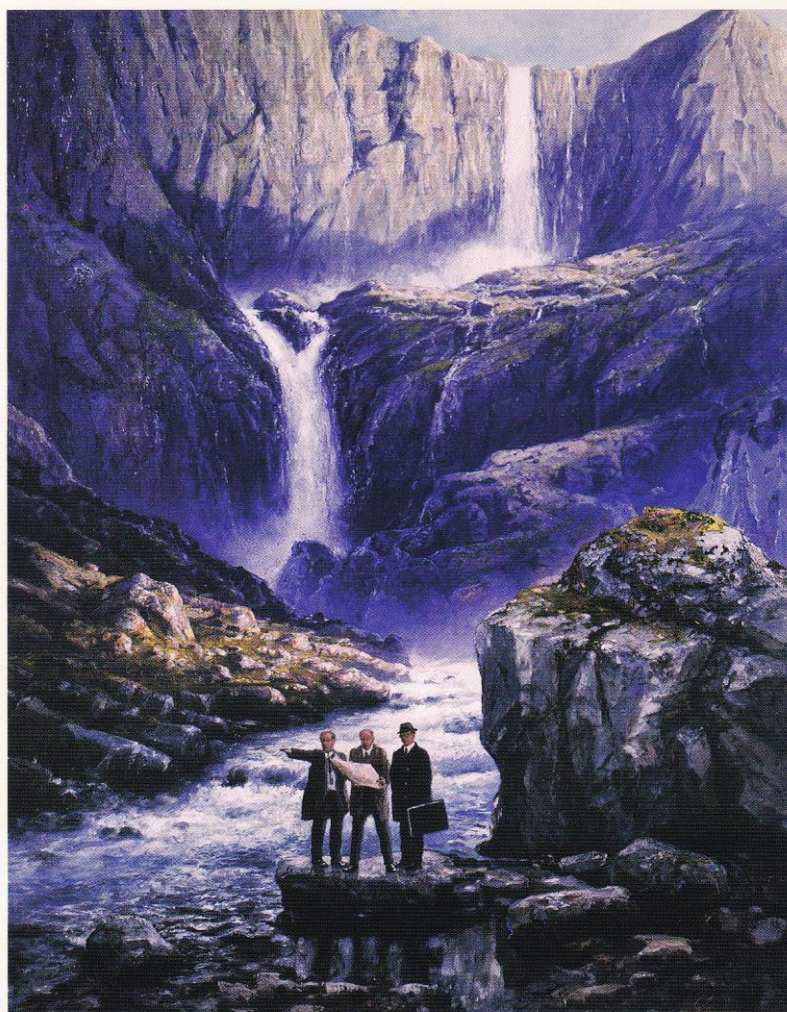
Det nasjonale gjennombrudd

Fra 1840 til 1850-årene oppstår det «nasjonale gjennombrudd». Generasjonen fra 1814 lovpriser den norske grunnloven og skåler for Norges framtid. Nå vokser det fram en ny bevissthet om Norge som moderne nasjon. Landsdeler knyttes sammen ved hjelp av nye veier, jernbane, telegraf og dampskipsruter, og Stortinget vedtar lover som gjør det lettere å drive handel.

En uoppdaget verden

På denne tiden ønsker også vitenskapsmenn og kunstnere å skape en egen norsk kultur, og de tar ivrig fatt på oppgaven. For første gang i historien oppdager man at det finnes en ekte norsk folke-diktning og en rik bondekultur.

I mange hundre år har overklassen i Norge trodd at deres egen danske kultur har vært enerådende. Først nå blir de kjent med den skjulte nasjonalskatten som består av eventyr, sagn og folkeviser. Det er som en ny og uoppdaget verden åpner seg.

I en annen tid
Rolf Groven: *Befaring*
(150 x 120 cm), 1988

Slitsom vandring

Kunstnere på vandring i den norske fjellheimen. Nils Bergslien: *Fottur på Hardanger-Jökulen* (19 x 17 cm), ca. 1900

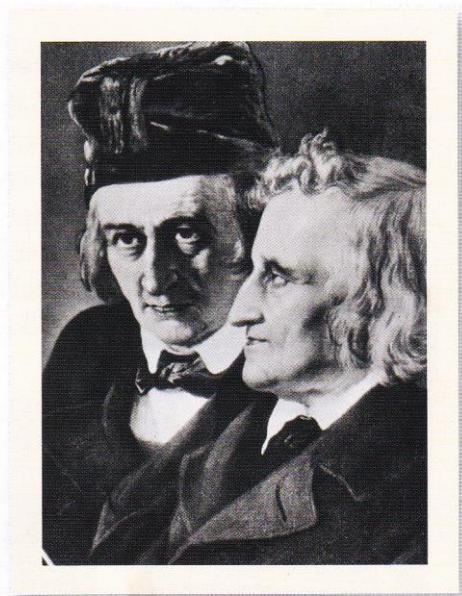
Hipp hurra, vi har funnet folkesjelen!

Først og fremst har disse vitenskapsmennene og kunstnerne et romantisk syn på mennesket og verden. En av hovedtankene deres er at hver nasjon er som en levende organisme. Hvert enkelt land kan sammenlignes med et menneske med en egen sjel. De mener at skal man lære et folk å kjenne, må man bli kjent med landets *folkesjel*, og den finnes i den nasjonale folkediktningen.

På skattejakt

Nasjonalromantikkenes begeistring for folkediktning kommer først og fremst fra Tyskland, der brødrene Grimm har gått på leting og samlet inn tyske folkeeventyr. I Norge begynner et lignende innsamlingsarbeid. Norges historie blir skrevet om på nytt og utgitt i åtte bind av Peter Andreas Munch, og norrøn litteratur og norrønt språk vekker stor interesse. Kunstnere begynner å vandre rundt i den norske fjellheimen for å skrive ned eventyr, sagn og folkemusikk. Det er som om de har oppdaget en gullgruve som skjuler de kosteligste skatter. Fulle av iver lar de seg inspirere av folkediktningen, og i musikkkomposisjoner, malerier og diktning høres suset fra bondeidyll og vakker norsk natur.

ORGANISME skapning

Jacob Grimm (1785–1863)

Wilhelm Grimm (1786–1859)

OPPGAVE 23

- A Hva er det nasjonale gjennombruddet i Norge, og når oppsto det?
- B Hva slags «skjulte nasjonalskatter» ble oppdaget i denne perioden?
- C Hvilke «skjulte nasjonalskatter» har vi i Norge i dag?
- D Tenk deg at du er en utenlandsk turist på besøk i Norge. Når du kommer tilbake til hjemlandet ditt, skal du fortelle om det du har opplevd, om naturen og menneskene. Hva vil du fortelle?

Landskapsmaleri og hardingfele

Adolph Tidemand og Hans Gude begir seg på vandring i norske fjell og daler og skaper nasjonalromantiske malerier av vill og storslått norsk natur. Halfdan Kjerulf, Ole Bull og Edvard Grieg reiser også på oppdagelsesferd og blir kjent med norsk folkemusikk. Olea Crøger og Magnus B. Landstad samler norske viser og gir ut boka *Norske folkeviser* på nesten 900 sider.

OPPGAVE 24

Bruk en søkemotor på Internett og søk på et av norsk kunsthistories mest kjente malerier, *Brudeferd i Hardanger*. Hva finner du av informasjon? Presenter maleriet for de andre i gruppa. Nevn også noe om Adolph Tidemand og Hans Gude.

Tusser og troll

Inspirert av brødrene Grimm i Tyskland drar Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe rundt på Østlandet og Vestlandet på jakt etter norske folkeeventyr. I Bygde-Norge møter de vanlige mennesker som kan fortelle fantastiske eventyr om tusser og troll. Det er bare å skrive ned folkeeventyrene, bearbeide språk og innhold og formidle dem videre til et begeistret og nysgjerrig publikum.

Norske musikere

Myllarguten (1801–72)

En av de største spillemennene på denne tiden var Myllarguten, Torgeir Augundsson fra Telemark. Han var sønn av en møller og elsket fela si over alt på jord.

Ti år gammel ble han kastet ut hjemmefra fordi han bare spilte på fela si i stedet for å gjete dyrene. I mange år vandret han sulten og forfrossen fra bygd til bygd og spilte til dans. I 1831 traff han fiolinisten Ole Bull, som ble svært begeistret for den originale spillemannen.

MYLLARGUTEN (1849)
Etter teikning av Adolph Tidemand

Ole Bull (1810–80)

Ole Bull ble født i Bergen i 1810 og begynte å spille fiolin bare fem år gammel. I sommerferiene bodde familien på Valestrand nord for Bergen, og her kom han i kontakt med dyktige spillemenn og norsk slåttemusikk.

Etter hvert utviklet Ole Bull seg til en fremragende fiolinist som trolbandt publikum over hele verden. Overalt gjorde han suksess. Han holdt utallige konserter i Europa og Amerika og ble en slags levende legende i samtiden.

Gjennom hele livet var Ole Bull talsmann for Norge og den norske folkemusikken. Han inspirerte Edvard Grieg og andre komponister til å utvikle sin egen stil og til å bruke elementer fra folkemusikken i sin egen kunstmusikk.

Ole Bulls fiolin

Ole Bull (1810–1880)

SLÅTT norsk folkemusikkstykk som det ofte blir danset til
LEGENDE eg. utrolig og fantastisk fortelling, ofte om en hellig person

Edvard Grieg (1843–1907)

En som fulgte i Ole Bulls fotspor, var Edvard Grieg. Han ble født i Bergen i 1843 og begynte å spille klaver bare fem år gammel. Ole Bull, som var en god venn av familien, ble så begeistret for Edvards musikalske evner at han foreslo for foreldrene å sende ham til Tyskland for å studere musikk. Bare femten år gammel begynte han på konservatoriet i Leipzig.

Etter fire års studieopphold dro han i 1863 til København for å fortsette studiene der. Her traff han Niels Wilhelm Gade og Rikard Nordraak, som fikk stor betydning for hans videre musikalske utvikling. Det var i denne tiden han oppdaget rikdommen i norsk folkemusikk og skapte sin egen musikalske stil.

I 1866 slo Edvard Grieg seg ned i Kristiania, og sommeren 1867 giftet han seg med sin kusine Nina Hagerup. På denne tiden samarbeidet han med Bjørnstjerne Bjørnson og tonesatte flere av tekstene hans.

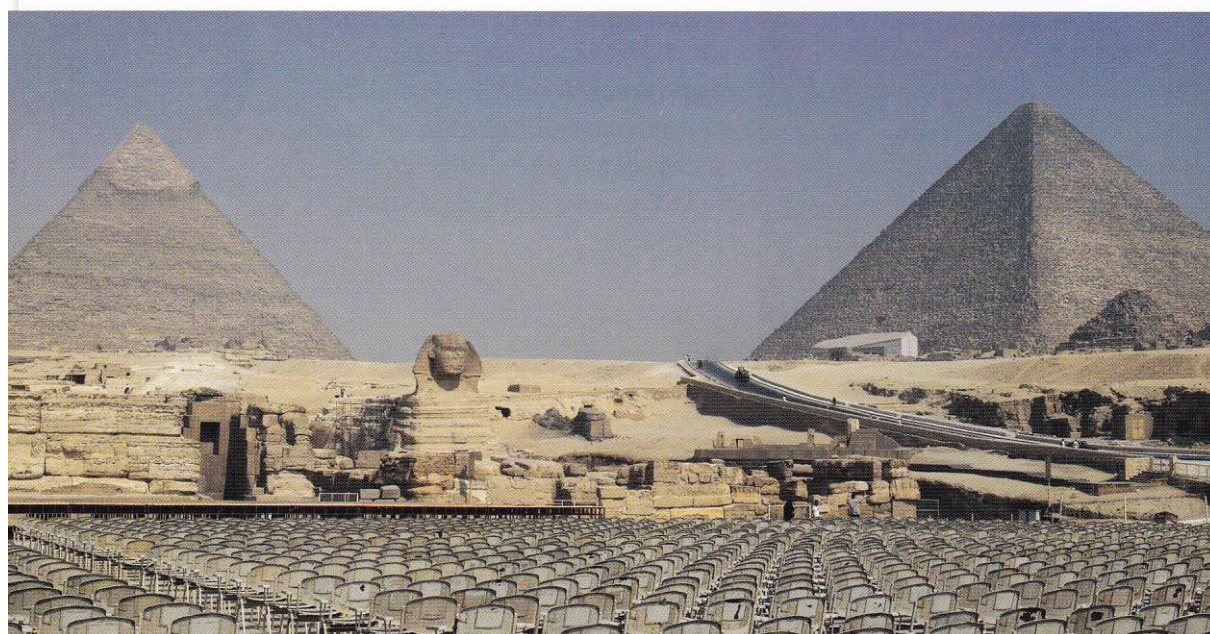
Edvard og Nina Grieg

Musikken til Peer Gynt

Edvard Grieg var stadig på reiser som dirigent og konsertpianist. Under et opphold i Roma i 1866 traff han den store norske dikteren Henrik Ibsen. Året etter skrev Ibsen *Peer Gynt*, og i 1874 ba han Grieg om å sette musikk til skuespillet. Grieg svarte ja, og høsten 1875 var scenemusikken til *Peer Gynt* ferdig. Stykket ble en stor suksess, og det gikk sin seiersgang over hele verden.

KONSERVATORIUM musikk-skole
(høyere utdanning)

Forberedelser til *Peer Gynt*-oppsetningen i Giza, Egypt, oktober 2006. Scenen er foran pyramidene og sfinksen.

Troldhaugen

I 1885 flyttet Edvard Grieg inn i sin nybygde villa Troldhaugen utenfor Bergen, og han ble boende der resten av livet. Etter hvert som han ble eldre, sviktet helsen, og han komponerte stadig mindre. Allerede i studietiden hadde han pådratt seg en alvorlig lungesykdom, og klimaet i Bergen gjorde bare lidelsene verre. Edvard Grieg døde på Troldhaugen i 1907, 64 år gammel.

Blant de mest kjente stykkene fra scenemusikken til *Peer Gynt* finner vi *I Dovregubbens hall*, *Aases død* og *Morgenstemning*.

Theodor Kittelsen: *I Dovregubbens hall* (90 x 120 cm), 1913

OPPGAVE 25

A Skriv fem faktasetninger om Ole Bull og fem faktasetninger om Edvard Grieg.

B Lytt til spor 9 på CD-en. Her hører du *Aases død* fra *Peer Gynt*-suiten av Edvard Grieg.

Kanskje dere kan lese denne scenen fra Ibsens verk etter å ha lyttet til musikken?

Hvordan synes du komponisten har klart å fange inn stemningen? Lytt gjerne flere ganger.

C *Samarbeidsoppgave*

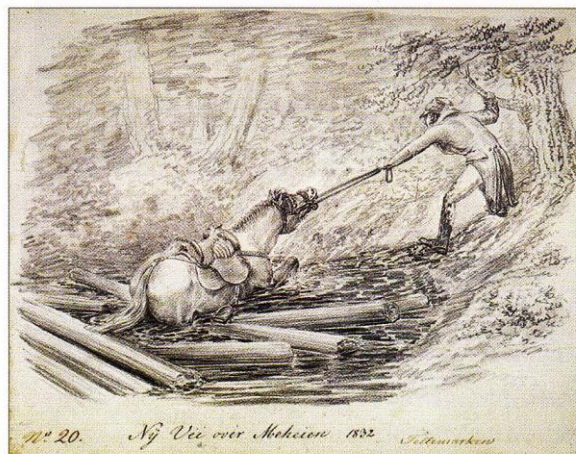
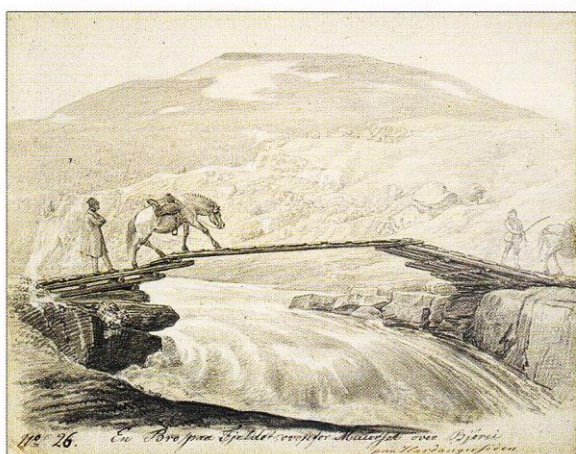
Lag et musikkstykke for eksempel for synthesizer/gitar/klokkespill/rytmeinstrumenter osv. inspirert av norsk landskap og natur. Lag deres egen «nasjonalromantiske» versjon. Dere kan enten framføre stykket «live» eller gjøre opptak og kopiere over på en CD som dere spiller for de andre i gruppa.

Norske malere

Som du har hørt tidligere, er de nasjonalromantiske malerne opptatt av norsk natur og norsk folkeliv. De maler fjelltinder og stup, fosser og breer. Den ville og uberørte naturen er yndlingsmotivet.

Men også bondens liv og hverdag blir skildret. Kunstnerne maler den trauste og stolte bonden i vakre naturomgivelser. De mener bonden er uberørt av tidens forandringer og lever i pakt med naturen, og at han derfor representerer Norges stolte fortid. Det er kanskje ikke så rart at maleriene får et romantisk skjær og et preg av fredelig idyll.

Det strabasiøse livet kom sjelden fram i nasjonalromantikkens glansbilder, men i disse skissene viser Johannes Flintoe en virkelighet fjernt fra søndagsidyllen.

- 1 En bro paa Fjeldet overfor Maurset over Bjorei paa Hardangersiden
- 2 Da' staur inkje pau te' kom' unda'. Nyt veistykke i Leerdal 1845 som dog snart blev kasseret. (Lærdal)
- 3 Ny Vei over Meheien 1832 (Telemark)
- 4 Lei Skyds. I Slidre ikke langt fra kirken 1819

OPPGAVE 26

Bruk en søkemotor på Internett og finn ut mer om kunstmalere i nasjonalromantikken. Velg ut noen malerier og kunstnere du vil presentere. Presenter ved hjelp av et digitalt presentasjonsverktøy på PC, med lydkulisser.

(Lyden kan være en CD med Edvard Griegs musikk.)

Ha en felles framføring!

J.C. Dahl (1788–1857)

Johan Christian Dahl var i utgangspunktet håndverksmaler, men 23 år gammel dro han fra Bergen til København for å studere ved kunstakademiet.

Hans største interesse var å male landskaper. Gjennom naturen ville han skildre følelser og sinnets skiftninger. Et vakkert landskap skulle gjenspeile menneskets sjeleliv og romantiske stemninger. Samtidig mente Dahl at kunstneren måtte sette seg inn i naturvitenskap for virkelig å male godt. Han mente at studier av værforhold og planteliv var nødvendig for å skildre naturen.

KUNSTAKADEMI skole for
bildekunstnere

Johan Oechs: Portrett (utsnitt) av Johan Christian Dahl (21,5 x 17 cm), 1821

J.C.Dahl: *Bjerk i storm* (olje på lerret, 92 x 72 cm), 1849

I den tyske byen Dresden ble Dahl medlem av kunstakademiet, og i 1824 ble han utnevnt til professor. Før dette skjedde, hadde han vært i Italia og høstet stor beundring for sine nordiske landskapsmalerier. To år senere dro han til Norge for å gå på oppdagelsesferd i den norske fjellheimen.

Det ble en slitsom reise til fots og med hest. Dahl fikk stadig nye inntrykk av den fantastiske norske naturen og tegnet ivrig sine skisser. Reiseruta gikk gjennom Telemark, deretter over Hardangervidda til Voss og Stalheim i Sogn og til slutt til Bergen.

Blant de mest kjente bildene fra denne norgesreisen er *Fra Sognefjorden* (1827), *Stedje i Sogn* (1836), *Fra Stalheim* (1842) og *Bjerk i storm* (1849).

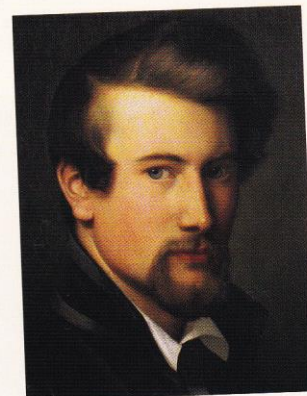
Dahl foretok i alt fem reiser til Norge. Hver gang var det vestlandsnaturen som imponerte ham mest med sine motsetninger mellom høye fjell og dype daler, i solskinn eller uvær.

OPPGAVE 27

- A Et av J.C. Dahls kanskje mest kjente nasjonalromantiske malerier er *Bjerk i storm* (1849). Hva er bildet et symbol på? Finn informasjon om dette bildet.
- B Tenk deg at du er en «bjerk i storm». Skriv et dikt eller lag en skildring.
- C Nasjonalromantikken er like populær i dag som den gang. Nasjonalromantiske stemninger skaper gjenkjennelse og troverdighet, og det vet de som lager reklame. I reklameannonser og salgskampanjer brukes dette stoffet flittig. Gi noen eksempler.

Adolph Tidemand (1814–76)

Liksom J.C. Dahl oppdaget det norske landskapet, oppdaget Adolph Tidemand det norske folkelivet. Bondens liv i sorg og glede ble skildret og festet til lerretet. Store hendelser som bryllup, begravelser og religiøse vekkelser møter ble Tidemands hovedmotiver.

Adolph Tidemand:
Selvportrett
(58,5 x 48,5 cm), 1838

Adolph Tidemands tittelblad til *Norske Folkelivsbilleder* fra 1854

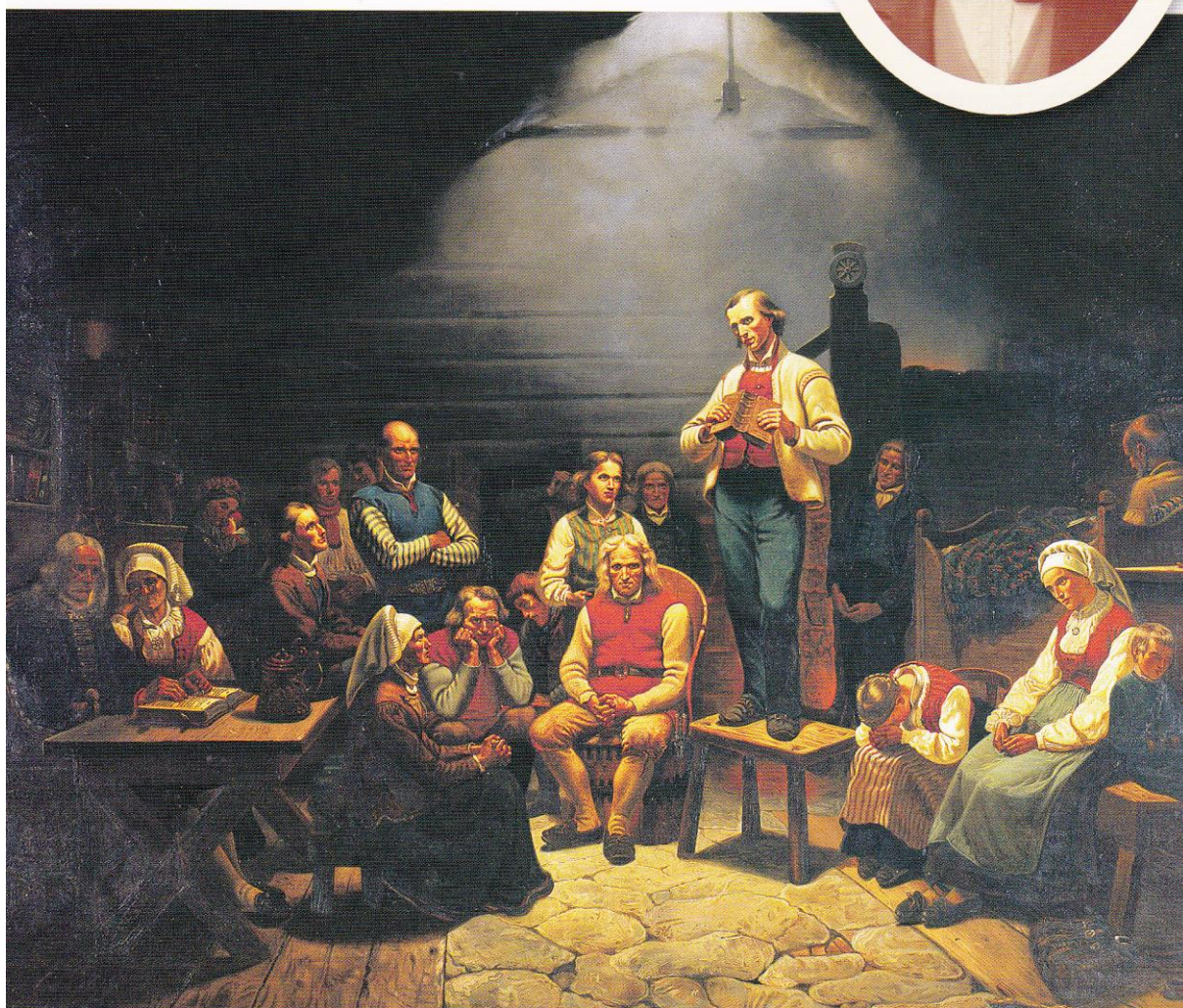
Maleren Hans Fredrik Gude (1825–1903)

levde på samme tid som Adolph Tidemand. De to kunstnerne nevnes ofte i forbindelse med hverandre fordi de samarbeidet om flere kjente malerier. Gude malte landskapet, mens Tidemand skapte personene på bildet. Det kjente kunstverket *Brudeferd i Hardanger* malte han sammen med Adolph Tidemand i 1848.

Tidemands folkelivsbilder ble en stor suksess. Med maleriet *Haugianerne* slo han for alvor gjennom. *Brudeferd i Hardanger* malte han sammen med Hans Gude, og bildet vakte stor begeistring blant publikum.

Hans Fredrik Gude (1825–1903)

Adolph Tidemand: *Haugianerne*
(135 x 80 cm), 1852

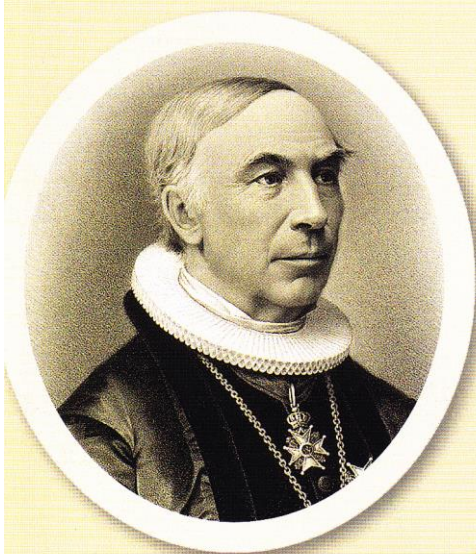

Asbjørnsen og Moe

Som tidligere nevnt blir interessen for norsk folkediktning stadig større blant kunstnere og vitenskapsmenn. Mange frykter at den rike kulturskatten er i ferd med å dø bort og gå i glemmeboka. Tiden er knapp. Nå gjelder det å få skrevet ned folkediktningen før det er for sent.

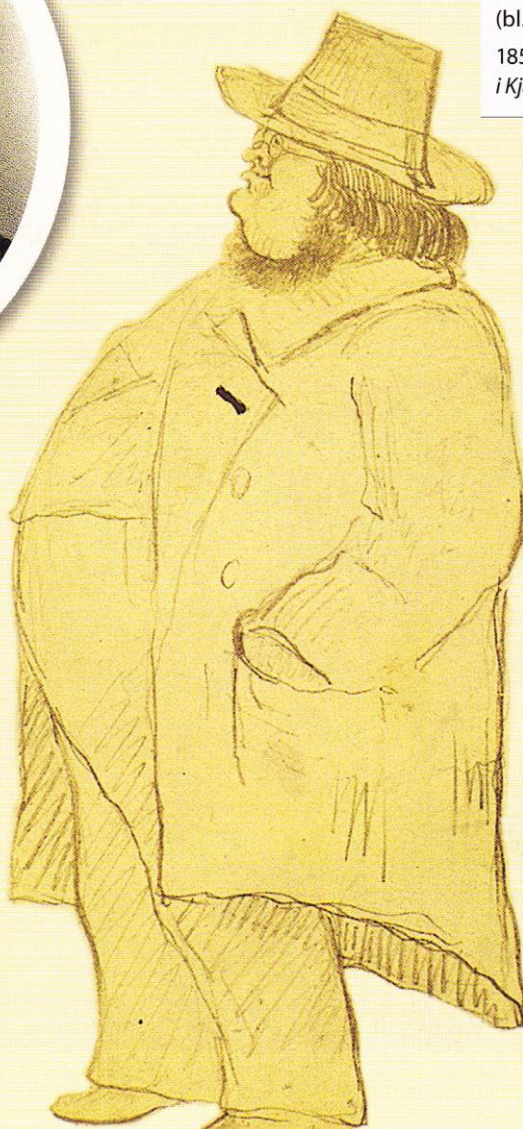
Det er på denne bakgrunnen Asbjørnsen og Moe går i gang med å samle inn norske folkeeventyr.

Ivar Aasen (1813–96) og Aasmund Olavsson Vinje (1818–70) tilhører også nasjonalromantikken. Disse to dikterne skal du få høre mer om på tiende trinn.

Jørgen Moe (1813–82) ble biskop i Kristiansand i 1875. Moe er mest kjent for å ha skrevet ned folkediktning, men han skrev også lyrikk og barnebøker.

Peter Christen Asbjørnsen (1812–85).
Hvordan synes du tegneren har framstilt ham?

Peter Christen Asbjørnsen (1812–85)

Viktigste verk:

1841–44: *Norske Folkeeventyr* (skrevet sammen med Jørgen Moe)

1845–48: *Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn*

Jørgen Moe (1813–82)

Viktigste verk:

1841: *Norske Folkeeventyr* (skrevet sammen med Peter Christen Asbjørnsen)

1848: *Digte* (bl.a. *Fanitullen*)

1851: *I Brønden og i Kjærnnet* (barnebok)

NASJONALROMANTIKKEN

- TANKEKART 1

En uopdaget verden

Hipp hurra, vi har funnet folkesjelen!

På skattejakt

Bondekultur

Folkediktning

